

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

P. Palmeos

EESTI KEELE GRAMMATIKA

II

Neljas vihik

TARTU 1973

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Eesti keele kateeder

P. Palmeos

EESTI KEELE GRAMMATIKA

II

Neljas vihik .

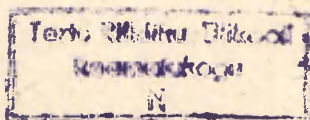
K a a s s õ n a

TARTU 1973

Üldtoimetaja A.Kask

Kujundanud M.Männik

Kinnitatud Ajaloo-Keeleteaduskonna nõukogus
26. aprillil 1973.

П. Палмеос

ГРАММАТИКА ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА

II

Четвертая тетрадь

На эстонском языке

Тартуский государственный университет

СССР, г. Тарту, ул. Юликооли, 18

Yastutav toimetaja E. Uuspõld

=====

Paljundamisele antud 20.XI 1973. Trüki-
paber nr. 2, 30x42. 1/4. Trükipoognaid
5,25. Tingtrükipoognaid 4,5. Arvestus-
poognaid 3,88. Trükiarv 800.

MB 09750. Tell. nr. 1145.

TRÜ rotaprint, ENSV, Tartu, Pälsoni tn.14.

Hind 14 kop.

I. KAASSÕNA MÕISTE. EES- JA TAGASÕNAD

KAASSÕNAD* on muutumatud sõnad, mis kuuluvad käändsõnade juurde, väljendavad nendega koos mitmesuguseid suhteid.

Näit. Õpetaja pool põllu ääres põõsa juures oli üks takuse riide tükk mõlemat vastuseisvat äärt pidi lati otsa kinni seotud, nõnda et pisuke kotike sündis, selle sees näis midagi olevat (Säräva-Peterson, Marjad silmas, V).

Kaassõna võib asetseda noomeni järel või ees. Vastavalt sellele nimetatakse teda tagasõnaks ehk postpositiiooniks (laua all, kuulu järgi) või eessõnaks ehk prepositiiooniks (enne lõunat). Postpositiioon asetseb alati vahetult noomeni järel, mille juurde ta kuulub, prepositiioon selle ees. Kui aga noomenit täiendab ees asetsev atribuut, siis on prepositiioon alati viimase ees. Niisiis ei esine noomeni ja postpositiiooni vahel ialgi mingit muud sõna, küll aga võib prepositiiooni ja noomeni vahel olla teisi sõnu.

Näit. Seda häält on ta enne kuulnud, seda lastki on ta enne näinud, kes nii rahulikult magab keset punaseid marju ja lutsib oma sõrmi (Tammsaare, Kõrboja peremees, XXII). Kuid: Metsameeste reejalaste all krigiseb lumi lustiliselt (Liiv, Vari, IV).

---

* Kaassõna asemel võiks meilgi pigem kasutada soome keele eeskujul suhtesõna, mis tähendust täpsemalt väljendab.

Üks kaassõna võib esineda mitte ainult ühe, vaid ka mitme noomeniga koos.

Näit. Su kannul ma hilpasin / rabasid, luhtasid, väljasid mööda (E.Niit, Hingede rändamine). Ning nad olid pahurad - mitte ainult ilmade ja rõivaste, vaid kogu olemasolu puhul (Tuglas, Väike Illimar, XXVIII). Sest sinu tee oli kannatusetee / vahel armu ja vabaduse (Sütiste, Tagasipöörang). Läbi tuule ja vee (Luts).

Harukordadel võib ühe noomeniga esineda isegi kaks kaassõna.

Näit. Teie ees, teie taga, teie üle ja all on lõpmatus (Suits, Kõik on kokku unenägu). Miski ikka kipitas isa südames ta vastu ja poolt ega andnud rahu (Tuglas, Väike Illimar, XXX). Andresel oli enne ja pärast teda sulaseid, aga ei olnud temasarnast (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXI). Kajakad lendlesid kui kriidiribad tumeneva taeva all ja lähedal, rüsideks tõusnud jääpiiril kohas meri vaevu kuuldavalt (Mälk, Hea sadam, XII).

Samas lauses võib olla nii ees- kui tagasõnu, isegi samas sõnaühendis.

Näit. Näis tõenäolikuna, et kuigi ehk endine sulane Jaagup peksu oli korraldanud, siis ometi polnud ta ise sest osa võtnud: olid kindlad tõendused käepärast, et Jaagup oli peksu ööl ligi kümne versta taga (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVI).

Valdav osa eesti keele kaassõnadest on postpositsioonid. Mainitagu neist järgmised: all, alt, alutsi; asemele, asemel; eel; ette, ees, eest; heaks; hulka, hulgas, hulgast; jaaks; jooksul; juurde, juures, juurest; järele, järel, järelt; järgi; kaasas; kallale, kallal, kallalt; kannule, kannul, kannult; kaupa; keskele, keskel, keskelt; kestel; kilda, killas, killast; kimpu; kiuste; kohale, kohal, kohalt, kohta; kõrvale, kõrval, kõrvalt~kõrva, kõrvas, kõrvast; kätte, käes, käest; külge, küljes, küljest; küüsi, küüsis, küüsi; ligidale, ligidal, ligidalt; lähedale lä-

lähedal, lähedalt; meelest; najale, najal, najalt; näol; otsa, otsas, otsast; paiku; peal; pidi; pihta; poole, pool, poolt; poolest; puhul; põhjal; pähe; päralt; saadik ~ saati; saatel; sekka, seas, seast; sisse, sees, seest; seltsi, seltsis, seltsist; taha, taga, tagant ~ takka; tarvis; teel; tõttu; tükkis; uhal; vahele, vahel, vahelt, vahetsi; varal; vastas; veerde, veeres, veerest; viisi; võidu; võrra; vältel; äärde, ääres, äärest.

Harilikult häälduvad postpositatsioonid lauses ilma rõhuta, sest nad moodustavad noomeniga ühe kõnetakti. Siiski võib neile harva erandjuhtudel liituda rõhutav partikkel -gi, -ki. Sel puhul on nad rõhutatud.

Näit. Ja kes neid kõiki ei tunne, ärgu mingu korstna ligigi (Tuglas, Väike Illimar, XVI). Imelik lugu, mis eelmiste esimeeste ajal poleks kõne allagi tulnud (Kiik, Tondiõmaja, II raamat, I, XI). Õhtuks polnud ei peremehel ega sulasel hamba allgi kuiva kohta (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VIII). Lapsed saatsid härrale, s.t. oma papale, head pehmet piimašokolaadi, aga härra ütleb, et ei tema ega teie, vanaisa, võta seda oma suu sissegi (Tammsaare, Tõde ja õigus V, V). Head last nähakse nurka, paha ei põlve ettegi (Vanasõna).

Postpositatsioonide tarvitamist peetakse üheks eesti keele soomeugriliseks erijooneks, võrreldes indo-euroopa keeltega, kus tuntakse ainult prepositioone.

Prepositioone on eesti keeles vähe. Nimetatagu neist järgmised: enne, keset, kesk, kohe, piki, ilma, kuni, kõige. Peale nende kasutatakse alati prepositioonidena rida -poole, -pool, -poolt järelkomponendiga liitsõnu (adverbe), nagu näit. allapoole, allpool, altpoolt; ettepoole, eespool, eestpoolt; pealepoole, pealpool, pealtpoolt; sissepoole, seespool, seestpoolt; sinnapoole, sealpool, sealtpoolt; siiapool, siinpool, siitpoolt; tahapoole, tagapool, tagantpoolt; teispoole, teispool, teispoolt; väljapoole, väljaspool, väljastpoolt; ülespoole, ülalpool jne.

Peale selle leidub vähesel arvul kaassõnu, mida võidakse kasutada nii ees- kui ka tagasõnadena. Selliseid pre- ja postpositsioonidena esinevaid kaassõnu on järgmised: alla, kaudu, koos, ligi, läbi, mööda, peale, pärast, vastu, ühes, üle, üher, ümbert.

M ä r k u s: Eesti keele kaassõnad on liitsõnad, ainult prepositsioonide hulgas leidub rida järelkomponendiga -pool, -le, -pool, -poolt moodustunud liitsõnu. Harva esineb ka tagapidi.

II. KAASSÕNADE TÄHENDUS JA LIIGITUS

Post- ja prepositsioonidel ei ole harilikult iseseisvat leksikaalset tähendust, kuna nad väljendavad ainult sõnade seost lauses. Seetõttu ei saa nad olla ka omaette lauseliikmeid. Tähenduse omandavad kaassõnad lauses alles koos käändsõnadega - nimi-, ase- ja arv- sõnadega.

Näit. Nüüd läks ta seina najal seisva redeli alt läbi (Tuglas, Väike Illimar, XLII). Enda jaoks oli tal mõistust küllalt (Tuglas, Väike Illimar, V). Suure Madalani oli üle nelja kilomeetri (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 2). See on nagu võitlus hea ja kurja vahel (Sirge, Maa ja rahvas I, IX).

Eesti keele kaassõnad täidavad lauses mitmesuguseid ülesandeid. Peamiselt on nende ülesanne SÜNТАKTILINE, s.o. nad väljendavad mitmesuguseid suhteid lauseliikmete vahel, kuid tunduval määral täidavad nad ka MORFOLOOGILISI ülesandeid - neid kasutatakse koos nimisõnaga käändefunktsioonide väljendamiseks, mõnikord ka käänete rõhutamiseks ja täpsustamiseks. Nõnda saavad kaassõnad kontekstis grammatilise tähenduse. Selle järgi, missugust ülesannet nad täidavad, võib kaassõnad jaotada rühmadesse: ruumi, aega, põhjust, viisi või seisundit väljendavad, tegevuse vahendit tähistavad, suhtumist või suhet, mõõtu või määra märkivad, võrdelevad või kõrvutavad, eksklusiivsed, mingi eseme puudumist, ilmaolekut ja kaasasolu väljendavad post- ja prepositsioonid.

Seejuures võib samal kaassõnal olla kas üks või mitu tähendust, s.o. ta võib olla mono- või polüseemiline. Ühe tähendusega on näit. postpositsioon paiku ja prepositsioon enne, mis väljendavad ainult ajasuhet. Mitu tähendust on aga näit. kaassõnal peale, mis tähistab ruumi-, aja-, põhjuslikke, eesmärgi-, seisundi- jm. suhteid. Samuti polüseemiline on kaassõna üle, mis väljendab ruumi-, aja-, põhjuslikke ja kvantitatiivseid suhteid ning võrdlust. Osa kaassõnu koos käändsõnadega täidab sageli käänete funktsiooni, nagu peale, peal, pealt; sisse, sees, seest jne. Mõningad kaassõnad tugevdavad, täpsustavad käänet, millega koos nad esinevad, nagu näit. ühes. Valdavas osas tähistavad kaassõnad ruumilisi suhteid, neile järgnevad arvuliselt ajalisi suhteid märkivad kaassõnad.

R u u m i s u h t e i d väljendavail post- ja prepositsioonidel (koos substantiiviga) on väga mitmesuguseid tähendusvarjundeid. Ühed neist väljendavad ruumisuhteid antud eseme piirides, teised väljaspool neid, kolmandad väljendavad ruumisuhteid sees- ja väljaspool eseme piire. Enamikku postpositsioonidest iseloomustab kolmesuunalisus, s.o. nad vastavad küsimustele k u h u? k u s? k u s t? nagu kohakäändedki.

- Ruumisuhteid väljendavad järgmised postpositsioonid:
1. alla, all, alt väljendavad kohta, kuhu tegevus suundub, kus miski asetseb või kust miski lähtub.

Näit. Selle vana õunapuü alla laskis võõras isand laua ja tooli tuua (Mändmets, Külamehed, IV). Õled kahiseid ta külje all (Tuglas, Suveöö armastus). Ning maa alt need häälled tulidki (Tuglas, Väike Illimar, XXVI). See postpositsioon võib tähistada ka millegi läheduses või juures asetsemist.

Näit. " - Parem lähen kiriku alla kõrtsi, seal saan ilma rahata sõimu küll ja küll kuulda!" (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, IV). Kari käis just koopavana

ehituskrundi all, järve ääres, mätliku soo sees söömas (Kitzberg, Koopavana). Vürst Sagorski lahkus oma väesalgaga Tallinna alt ja läks esmalt Kuimetsa, kus rüütli surelikud riismed tema viimase soovi kohaselt perekonna matusepaigale puhkama pandi (Bornhöhe, Vürst Gabriel, XVI). Ma ei julgeks seda logardit oma isa silma alla viia (Rängel, Õnne jahil, XVIII).

Samatüveline keeleuenduslik alutsi esineb harva ja väljendab suunda 'alt läbi'.

Näit. Nii ta siis hiilis lõmakil seina veeri mööda ja tilkuvate pesupalide alutsi (Tuglas, Väike Illimar, XXVIII).

2. ette, ees, eest osutavad eseme või olendi asukohta teiste suhtes või suunda.

Näit. Ning Jakob talutas Illimari ühe lahtri eest teise ette (Tuglas, Väike Illimar, IV). Seal jäi ta arua ees sihitult vahtima (Tuglas, Väike Illimar, XX).

Harva tuleb ette samatüveline esitsi, mis väljendab suunda 'eest läbi'.

Näit. Lühidalt ja kiiresti, nagu väikestel pilvekestel päikese esitsi, kui suur taevas on enamuses selge ja hele (Mälk, Kevadine maa, II).

3. hulka, hulgas, hulgast väljendavad kellegi või millegi asukohta teiste suhtes, samuti ka suunda.

Näit. Ants jäi teiste nõukoguliikmete hulka (Metsanurk, Punane tuul, XIII). Tõrvalõhna hulgas tundus linaste niitide haisu (Mändmets, Meri ja armastus, IV). Nii hüüti läbisegi töörahva hulgast (Metsanurk, Punane tuul, X).

4. juurde, juures, juurest osutavad millegi või kellegi lähedusse siirdumist, läheduses olemist või sealt kaugenemist.

Näit. Jaan oli vasika sõime juurde tulnud (Särgava-Peterson, Ühe härja elulugu, II). Peasegu kunagi ei peatu Vargamäe Andres nüüd kõrtsi juures ega astu sin-

na eisee (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XX). Tema ütles ikka, et tema tulnud huntide juurest inimeste sekka (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).

Vrd. siiski järgmistes lausetes esinevaid väliskohakäändeid, mis väljendavad sama:

Kuningapoeg oli juba rohkem kui kümme aastat metsatalus elanud, seal tõusis tal igatsus südames - muile rahvaille minna (Kreutzwald, Kuidas üks kuningapoeg karjapoisi-põlves üles kasvas). Jaanilaupäeva õhtul, kui tuled ümberkaudu põlevad ja rahvas jaanitulel lustipidu peab, pead sa kolme mustaga rahaaugule minema (Kreutzwald, Öösised kirikulised).

5. järele, järel, järelt tähistavad eseme või olendi asukohta millegi või kellegi suhtes. Näit. Jussi jalad läksid küll hommikust õhtuni saha ja äkke järele ladudes kangeks nagu vanal hundil, aga meel oli ometi rõõmus (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXII). Ants lubas hommikul vara tagasi tulla ja läks venna järel koju (Metsanurk, Punane tuul, XVI). Tõesti, nüüd pidi igauks, ka Riti ise, tõeks võtma, et kubjas oli leidnud vahelejäanud kartulipesa tema järelt (Hint, Tuuline rand I, XX).
6. kannule, kannul, kannult väljendavad kellegi või millegi asukohta mingi eseme või olendi suhtes samuti kui eelmine postpositsioon, kuigi esineb sellest harvemini. Näit. Nad hoidsid siiski vanema kannule, ja kui olid jõudnud Punapeade talu kohta, lausus Kahro üsna tasa: "Lase ma lähen ees... Koerad..." (Metsanurk, Ümera jõel I, XI). Antti heinale pihta, peremees ees, sulane järel, Mari selle kannul, nii et kas raiub poisil jalad maha (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI). Vaene Sade-meel, pahandunud sellisest edevusest, ei lahkunud uudishimutseja kannult (E.Krusten, Kodukäija, I).
7. kaudu genitiiviga märgib kohta, mille läbi liikumine toimub.

Näit. Nii hiilis ta siis ettevaatlikult põõsaste kaudu lähemale (Tuglas, Väike Illimar, XIV).

8. keskele, keskel, keskelt osutavad kellegi või millegi asukohta kellegi või millegi suhtes enamasti umbes samuti nagu hulka, hulgas, hulgast või sekka, seas, seast.

Näit. Alles nüüd mõistis poiss, et pilvevarss-vasikas polnud midagi muud kui ainult une nüke ja sellepärast ei heitnud ta enam kunagi sooja päikesega ohakate ja karikakarde keskele pilvi vahtima kevadises taevas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXVIII). Kuidas teda aga omaste keskel oli kutsutud, seda ei teadnud keegi (Tuglas, Väike Illimar, V). Paistis kõigepealt vana õllekoda, siis kuivatusrehi ja ait ning siis juba üksikuid halle ja punaseid katusekatkeid haljuse keskelt (Tuglas, Väike Illimar, VIII).

See võib aga esineda ka tähenduses 'keskpaigas, keskpaigast'.

Näit. Mai seisis peidupaiga keskel, kahvatu kui surnu, aga põlevate silmadega (Bornhöhe, Villu võitlused, IX). "Kusti kurat jah!" kinnitas nüüd ka Loona Laes oma valju häälega, nii et see läbi pasunate müra ja trummi mürtsumise ka Kusti enese kõrva kostis ja mehe silmad uulitsa keskelt kõnniteele viis (Hint, Tuuline rand I, XII).

9. kilda, killas, killast on arhailised, esinevad harva, tarvitatakse samas tähenduses kui tavalisemaid hulka, hulgas, hulgast ja sekka, seas, seast.

Näit. Maja välimusest võis näha, et Krõitsberg jõukamate peremeeste kilda kuulus (Särgava-Peterson, Rahvaalgustaja, IV). "Mis nüüd kablist, saaks aga tüdruku peale," ütles saunatädi, kes ka laotajate killas oli (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VII). Kuid ta polnud inimeste killast, kes end sellest eksitada lasevad (Sirge, Maa ja rahvas II, IX).

10. kohale, kohal, kohalt väljendavad nii vertikaalses kui horisontaalses suunas asetsevat kohta.

Näit. Ja siis tõstis ta silindri pea kohale, seda ometi pähe laskmata (Tuglas, Väike Illimar, V). Nende kohal lendlesid helevalged pilved nagu hirmunud lagled (Tammsaare, Tõde ja õigus I, II). Siis tegi ta venna voodi üles ja tõmbas tädi sängi kohalt ämblikuvõrku (Tuglas, Väike Illimar, II). Nii läks tee kahe järve vahel õieti nagu mullast vall, mis katkes ainult tammi kohal (Tuglas, Väike Illimar, IX). Pearu läks uut aeda vaatama ja nüüd nägi ta, et Eespere oras oli aiaaugu kohalt loomajälgi täis tipitud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI). "Vahest ta puhkab otse su jalgade kohal põranda all. - - -" (Tuglas, Siil).

Harvemini esineb samas tähenduses kohta.

Näit. Vastased istusid murule, vägikaigas seati otse varvaste kohta ja siis läks vedu lahti (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VI). Kolmanda päeva lõunaks jõuti Mägiste kohta teelahkmele (Metsanurk, Ümera jõel II, XXI).

11. kõrvale, kõrval, kõrvalt osutavad eseme või olendi asukohta kellegi või millegi suhtes.

Näit. Akende kõrvale ja aianurkadesse pistis ta sireliid, et oleks kevadel õisi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIII). Illimar seisis tädi kõrval, jälgides põnevalt ta tšõd (Tuglas, Väike Illimar, XXXVI). Toapoiss hüppas kutsari kõrvalt ja avas tõllaukse (Tuglas, Väike Illimar, XIV).

Harva esineb samas tähenduses kõrva, kõrvas, kõrvast, mis on arhailise või kõnekeelse varjundiga.

Näit. Paar aastat hiljem viidi ka tema abikaasa muru alla, kadunud mehe kõrva, kellega ta elupäevil ühel meelel õnnelikult oli elanud (Kreutzwald, Põllumees ja ametmees). Sant otsib naist, naine enese kõrvas (Vanasõna). "Tule ukse kõrvast laua juurde!". (Vilde, Mahtra

sõda, XVI).

12. külge, küljes, küljest osutavad eseme või olendi asukohta vahetult teisega kokkupuutes.

Näit. Ta ninas oli raudrõngas, mille kett käis sõime külge (Tuglas, Väike Illimar, XI). Ja nii Illimar kui koerad tundsid sel hetkel, kui abitult olid nad maa küljes kinni (Tuglas, Väike Illimar, XXX). Nõnda tuli uus põhjus uute kambrite ehitamiseks: et saaks sead ukse eest tänavasse ja et saaks lauad toaukse piitade küljest (Tammsaare, Tõde ja õigus, I, III).

13. ligi, ligidale, ligidal tähistavad ruumilist lähedust kellegi või millegi suhtes, sinna suundumist või sealt lahkumist.

Näit. Olen taas / Sinu ligi, Sinu juures (Sütiste, Vaikus). Nüüd aga olid nad õieti rehe ligidale jõudnud (Tuglas, Väike Illimar, XXVII). Särgike, särgike, ihu ligidal - / omakasu on juba sellegi sees (Juh. Liiv, Omakasu I).

14. lähedale, lähedal, lähedalt kasutatakse samas tähenduses kui eelmisi postpositsioone.

Näit. Nii jõudsid nad ülemise järve lähedale (Tuglas, Väike Illimar, VIII). Ukse lähedal magas väsinud naine (Tuglas, Suveõõ armastus). Mehed vaatasid ja nagu iseenesest libisesid nad värava lähedalt kaugemale, lojustest äranäritud toomingapõõsa taha (Mändmets, Külamehed, V).

15. Lõunaestimurdelist manu, man, mant kasutatakse kirja-keeles harva tavalise juurde, juures, juurest asemel.

Näit. Ja ainult suuri vaevu saadi nad tagasi õllekoja manu (Tuglas, Väike Illimar, XVII). Naissaar sai saarel nimeks pand, / Kui sõuti selle mant (Under, Naissaare sünd).

16. najale, najal, najalt väljendavad toetumist millegi või kellegi vastu.

Näit. Ta laskus rinnukile lammaste sulu najale ning

vaatless musti ja valgeid tallekesi (Metsanurk, Punahe tuul, **XXIX**). Kodu läks ta aita ja seal nuttis ta kibedasti oma suure valge kirstu najal (Tammsaare, Tõde ja õigus I, **XIII**). Aga järsku tõmbus rätsep uksepiida najalt sirgeks (Kibuvits, Soomustüdruk, I).

17. otsa, otsas, otsast osutavad, kohta, nimelt millegi peal asetsemist, millegi juures olemist, millegi küljes rippumist, sinna kinnitamist.

Näit. Ta enese pruudi penid ajasid ta puu otsa! (Tuglas, Väike Illimar, **XI**) Seal oli pikk kaseõrs pistetud laetala taha ja selle otsas rippus raudkast (Tuglas, Väike Illimar, **XX**). Poiss seisis samal ajal eemal mäta otsas ja parastas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, **XIV**). Sellega lõppeski saunarahva jutt seal Eespere toa otsas tähtise taeva all (Tammsaare, Tõde ja õigus I, **XVIII**). Jüri päästis vaesekese õnge otsast lahti ja viskas eemale rohule maha, kus kala seda enam siplema ja lõugu pikalt lahti ajama hakkas (Särgava-Peterson, Marjad silmas, **IV**).

Genitiivi + otsa, otsas, otsast kasutatakse mõnikord ka vastavate väliskohakäänete tähenduses ja asemel.

Näit. Nüüd on konna künka otsas (Vanasõna). Ja kui Punu lahti võeti ja Jaan karjasega minema läks, siis astus Eeva koorma otsast maha, silitas oma härja ja pööras silmad teisale (Särgava-Peterson, Ühe härja elulugu, **V**). Vrd. samas tähenduses kasutatud vastavaid väliskohakäänedeid lauseis: Konna saab mättale, aga ei mõista mättal olla (Vanasõna). Kivil istus Roul Ronk ja loopis kivikesi merre (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, **VII**, 2). Arno istus koormale ja küsis, kuhu palgivoor läheb (Luts, Kevade **II**, **V**).

Samuti võivad need postpostisioonid vahel esineda ka sisekohakäänete asemel.

Näit. Ta kinnitas uue konksu õnge otsa, aeglaselt ja vanamehelikult nohisedes (Tuglas, Toome helbed). Illi-

mar istus puu otsas ja nuttis (Tuglas, Väike Illimar, XI).

Vrd. näit. Ootaja õnge tuleb kala (Vanasõna). Nagu kaks lindu puus, nii ajasid nad teineteist taga ja imeks pannes nägi Madaras, kuidas neiu mõistis eest ära põigelda (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, VIII).

18. peale, peal, pealt osutavad kohta, millegi pealispinda, asukohta suunda.

Näit. Kivi peale külvad, pae pealt lõikad (Vanasõna). "Ei, ta on lauda peal heintes. Nüüd aga mine ära!" (Tuglas, Suveõõ armastus). Maret käis järjekordselt ümber laua, liud käe peal (Sirge, Maa ja rahvas I, IX). Ta laskis koera korraks vee peale hinge tõmbama ja vabutas ta siis uuesti tünni põhja (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIV).

Genitiivi + peale, peal, pealt kasutatakse samas tähenduses kui väliskohakäändeid. Kõnekeeles on niisugune analüütiline väljendusviis võrdlemisi üldine Lääne-Eestis, Põhja-Viljandimaal ja Põhja-Tartumaal, eriti aga lõunaeesti murdeis, kuid murrete kajastusena esineb seda ulatuslikult ka kirjakeeles, kuigi selle vastu on võideldud, pidades seda halvaks ja tarbetuks germanismiks.

Näit. Kui siis ema järele tuli, et väike tippjalg jõkke ei kukuks, ja kodus värsket võid paksult leiva peale määris, kuidas oli siis nii hea (Liiv, Vari, III). Oaõis seisis kui tuliste süte peal (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XVIII). Seal jäi ta ühe kuuse all kännu äärde seisma, võttis pükste pealt nõõritüki, mis tal kahekordselt ümber keha, pusis selle kallal midagi ja sidus ta siis otsapidi kuuseoksa (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII).

Harva võivad samad postpositioonid täita ka sisekohakäänete funktsiooni.

Näit. Noh, su tee pöörab siit ära, ema sul juba ammu

valutab kodus südant, et ei tea, kus Sassi-poju nii kauaks ära jääb, äkki kusagil küla peal! (Hint, Tuuline rand I, III). Kaimehe ootamatu samm leiab küla peal vastukaja (Kiik, Tondiöömaja I raamat, I, VIII). Vanasti, Tartu peal, kommerssidel või mujal, olid nad ühekanged mehed (Sirge, Maa ja rahvas I, V). Vrd. Ent nüüd ei oldud enam Tartus, ja asjad ei seisnud aus, rahas või üleolekus (Sirge, Maa ja rahvas I, V).

Eriti rohkesti esineb analüütilist väljendusviisi vanemal autoreil. Kõrvutatagu näit. järgmisi lauseid:

See, kelle kohta mõisas nii raske piksepilv üles ajab, istub ilupõõsastiku sees pingi peal, lahtine raamat laua peal ees (Liiv, Vari, X).

Üks raks käib, ja otse vaataja jalge kohalt jookseb vaevalt arusaadav kriips nool-otse järve peale (Liiv, Peipsi peal).

Kasuvanematel on nagu midagi südame peal, mis tema kohta puutub; vaatavad üksteise silmi, siis jälle tema otsa, nagu näidata, et neil üks nõu on midagi temale kõnelda, aga jälle ei tea, kuidas hakata (Liiv, Vari, X).

Vali lõunatuul puhub külje pealt ja paks pilv katab taevast, aga nende süda on südi, liikmed tugevad ja jõudsalt jääb ikka enam

Sellal oli tädi Liisa juba lambi laual süüdanud (Tuglas, Väike Illimar, XXV).

"Ega sul ometi pähe tulnud koertega järvele minna? Ega see jää veel kannal!" (Tuglas, Väike Illimar, XXIII)

Tekkis tunne, nagu trambiks ta külmade, märgade mere-saabastega kellegi elaval, verisel südamel (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 3).

Kuid kohe hakkas neid küljelt piitsutama rahe, jääst herved peksid haavlite tugevusega näkku ja neli, astudes harkiaetud jalgadega

maad nende selja taha (Liiv, Peipsi peal).

külitsi ranna poole, varjasid päid käsivartega (Smaul, Kirjad Sõgedate külast, IX, 1).

Sageli tarvitatakse analüütilist ja sünteetilist väljendusviisi kõrvuti, ilma erilise tähendusliku vaheta. Võrreldagu selleks järgmisi lauseid:

Õlgede peal ja räbalates lasete oma ihusugu känguda, aga ise istute pehmete patjade peal saalides (Liiv, Vari, III).

Kes ütles sulle nendest karjavainul, kus sa oma metsakohinaga kõnelesid, kurgedele laulsid, Peipsi kohinaga ohkasid, - kes ütles sulle Kukulinna sauna lava õlgedel, kui sa palavalt õhkasid: Oh, kui see mets, kui nüüd see mets varjuks ei oleks?! (Liiv, Vari, VI)

"Närukael!" karjus köster ja viskas kirja Luise ette laua peale (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XXIX).

Kast toodi lauale, aga et pime oli, siis pidi naine küünla ka tooma (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XXIII).

Madaras aga võttis ta käte vahele, surus oma rinna vastu ja vajutas tema silmade, otsaesise, palgenukkide ja kõrvade peale mitu, mitukümment musu (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XIX).

Neiu surus teise valju häält kartes mõlemad käed kõrvadele (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, IX).

Ja see tuleb selle neiu suust, kes nii vallatult naeris, kui talupoiss tee peal sambana seisis (Liiv, Vari, VI).

Vendadel polnud teel teineteisele midagi iseäralikku öelda, nagu polnud neil seda varemaltki (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIX).

Tihti kasutatakse analüütilist väljendusviisi selguse pärast, kuna sünteetiline arusaamatust põhjustaks.

Mii ei tarvitata pea-sõnast väliskohakäandeid ilma atriбуudita, sest need on muutunud postpositatsioonideks peale, peal, pealt. Et tekkinud homonüümidest johtuvat arusaamatust vältida, kasutatakse analüütilist väljendust.

Näit. Või loodab ikka, et ma lasen enesele ristivett pea peale riputada ja võin ta siis naida? (Metsanurk, Ümera jõel II, XI) Kuid siis jõudis tulija valguse piirkonda, ja nad taipasid, et see polnud keegi muu kui Sea-Nunnu, pea peal suur juurtepundar (Tuglas, Väike Illimar, XLIII). Aga neil on kange süda ja mitu korda on nad ristivee oma pea pealt ära pesnud (Metsanurk, Ümera jõel, V). Vrd. aga näit. Väikesele peale järgneb väljavenitatud kael, mis lõpeb vördjalike esikäppadega (Panso, Teekond maailma otsa, I). Üldiselt kasutatakse ka maa-sõnast harva väliskohakäandeid, domineerivat näib analüütiline väljendus.

Näit. Tehti teine kevadel küll raske maa peale, aga ei tea, kas oli seeme halb või tegi vesi liiga - harvaks jäi, kuigi kiul polnud väga viga (Tammsaare, Tõde ja õigus I, IX). Ning nõnda oli Vargamäe Tagaperes rahu maa peal ja jumalal inimestest hea meel (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVI). Peremees enda järelt ei varastanud, aga ree ja vankri aisad võttis teise maa pealt (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 3).

Lialaldusena tundub väliskohakäendeline väljendus järgmises lauses: Endel Aer oli pikali kõval maal (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 3).

Nähtavasti ei kasutata ka kõrv-sõnast ainsuse väliskohakäandeid, kuna need on muutunud postpositatsioonideks kõrval, kõrvalt, vaid analüütilist väljendust.

Näit. Niiske ja jõuline vesikaar puhus parema kõrva pealt, lahe suust (Hint, Tuuline rand I, I).

Homonüümne adverb veel on põhjuseks, et kasutatakse tavaliselt analüütilist väljendusviisi vee peal.

Näit. Seejärel küsis ta endalt veel kord range paha-meellega, kui kaua suudavad sellistele laastamistele vastu seista tervislikudki komponendid, kui kaua suudab ta end majanduslikult vee peal hoida (Jakobson, Vana kaardivägi, I). Vrd. siiski: Paar meie ranna meest, enamik aga Suureranna küllast, ja palju metsakülade mehi hobustega oli tööl kaldal ja veel (Mälk, Hea sadam, XVIII).

Selguse taotlemisest on tingitud postpositsioonide kasutamine ka juhtudel nagu: Nendega tuli varsti Leiki ja laotas nad lavale teineteise peale, seadis kõhiseva koti pea alla (Metsanurk, Ümera jõel, II, XIII).

19. pihta tähistab eset või olendit, mille vastu või peale tegevus suunatud. Vahel võib selles tähenduses esineda ka postpositsioon peale.

Näit. Selsamal ööl koputati tugevasti Pirita kloostril värava pihta (Bornhöhe, Vürst Gabriel, XV). Tema näojooned kiskusid imelikult kokku ja hambad krigisesid suus, kui ta maast paraaja kivi kahmas ja otse pimesi sellega Andrese pihta virutas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXI). Õnnetusesõnum käis Luige perekonna pihta nagu pikne sinavast taevast (Vilde, Raudsed käed, X). Rannast, Siigsaare nukast, tuli välja veel üks paat ja võttis koosi Papirahu taga ankrusoleva "Kaugatoma" pihta (Hint, Tuuline rand I, XXV). - "Tiiu on ju tüdruk, minu sõdurid tüdrukute peale ei lase," ütles Uuno (Tammsaare, Elavad nukud).

20. poole, pool, poolt väljendab kohta ja suunda.

Näit. Õhu ähmusest ammutas nagu valu ja soode poolt ronis udu üles Vargamäe hoonete poole (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXII). Peatsi pool oli toasein, kus praegu lambad uluall olid; teisest külgeinast läks üks kambrisse (Särgava-Peterson, Ühe härja elulugu, II). Samu tagasõnu kasutatakse harva ka väliskohakäänete asemel.

Näit. Ta ei käinud kunagi nende pool, küll aga käis ema vahel seal (Tuglas, Väike Illimar, XX). Aga neitsile silma vaadates läks tal süda jälle sulaks, ta lausus mõne julgustava sõna, suudles ja ruttas sepa poole, et oma vestut teritada (Metsanurk, Ümera jõel I, XII). Seda ma ta poolt ei oodanud (Mändmets, Pelgur).

Vrd. seevastu: Sageli tuli neile maale jäänud madrus, tema mehe laevakaaslane (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, II). Kusta vaatas järvele (Tuglas, Suveöö armastus).

21. saadik ~ saati koos elatiiviga väljendab mõnikord ka ulatuvust millegi piirini ja võib nõnda asendada terminatiivi.

Näit. Õu oli must, ilma rohuta ja peasuuruste kividega, mis poolest saadik mulla sees olid, nagu üle külvatud (Mändmets, Külamehed, IV). Kui ta ühes kohtus seda ei leidnud, läks ta edasi ja igaihele kinnitas vanamees: kas või senatist saati (Mändmets, Laanemetsa veskitalu, II).

22. sekka, seas, seast kasutatakse samas tähenduses kui hulka, hulgas, hulgast.

Näit. Nad jooksevad inimeste sekka, neil on nagu iseäralik valu inimeste juures midagi korda saata (Särgava-Peterson, Rahvaalgustaja, I). Aga seal tuli muudatus ja rahva seas teati sellele mitu põhjust (Mändmets, Külamehed, VIII). Andres selle vastu oleks võinud öelda, et tema tuli inimeste seast huntide juurde, sest tema isakodu asus välimaal (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).

23. seltsi, seltsis, seltsist väljendab kellegi (harvem millegi) asukohta teiste suhtes, samuti ka suunda.

Näit. Selle jutu järele ei jäänudki Tiina enam Mäe eeskambri Elli seltsi magama, vaid tahtis tingimata sauna Indreku juurde minna (Tammsaare, Tõde ja õigus V, XXXIII). Kaubakambris leti taga istusid neli uhke-

mat meest laua ümber õllepudelite seltsis (Kreutswald, Videvik). Nüüd ei pääsenud ta enam sõjameeste seltsist (Bornhöhe, Vürst Gabriel, II).

24. sisse, sees, seest osutavad suunda, kohta, millegi sisemuses, sisepiirides asetsemist.

Näit. Kui nüüd Koopavana mäekalda sisse koobast kaevama hakkas, oli Maigul õieti suur õnne- ja lustiasi vanamehega ühes pehme liiva sees kaasa siblida, ja nõnda said Koopavanast ja Maigust sõbrad (Kitsberg, Koopavana). Keskk õlgi lava peal mustab midagi - õige! ühe lapse pea, mis naiste undruku seest nagu kupp välja paistab (Liiv, Vari, II).

Genitiivi + sisse, sees, seest kasutatakse samas tähenduses kui sisekohakäändeid. Besti murdeis on analüütiline väljendusviis domineeriv, eriti üldine on see lõunaeesti murdealal, kus sünteetilist väljendusviisi, s.o. sisekohakäändeid esineb suhteliselt vähe. Nõnda on arusaadav, miks analüütiline väljendusviis ka kirjakeelde on tunginud, kuigi seda germanismina on tõkestada püütud. Vanemas kirjakeeles esineb seda rohkem, aga küllalt tihti esineb analüütilist väljendusviisi sisekohakäänete asemel ka tänapäeva kirjakeeles. Näit. Need on praod, mis külm jää sisse on sünnitanud (Liiv, Peipsi peal). Vaagnas oli kuivatatud ja suitutatud linnu kintsud, tiivad ja muud palad, igatüüpe sees aga kont, millest süües kinni võis võtta (Metsanurk, Ümera jõel II, XIII).

Harukordadel võivad samad postpositioonid esineda ka väliskohakäänete asemel.

Näit. Äkilist järve lagunemist oli karta, sellepärast olid mõlemad kaubaga rutanud - laguneb järv ära, mis siis ilma rahata võõra maa sees, võõra rahva seas teed? (Liiv, Peipsi peal)

Kuigi analüütilist väljendusviisi sisekohakäänete asemel kasutatakse tihtilugu ilma erilise põhjuseta, võib

selle tarvitamisel sageli täheldada ka teatavaid põhjusi. Postpositsioone on kasutatud selguse pärast, vahel ka selleks, et eseme piirides olemist eriti esile tõsta, mõnikord ka muudel stiililistel kaalutlustel. Vaadeldagu selleks järgmisi näiteid: Sügavale südame sisse vaatasid nad (Liiv, Vari, III). Parem suu sisse kõnelda kui taga selja sorida (Vanasõna). Seda tehti kõrtsi ees, aga veel meelsamini kõrtsi sees (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III). Lossi eest, ilumetsa seest, seal, kus kerge valgest riidest telk, lainetavad imeilikud hääled (Liiv, Vari, VI). Sauna sein ääres on kaks teivast, üks otsapidi palgi lõhe vahele löödud, teine maa sees püsti, ja mõlemate otsad on ristamisi õlesidemega kokku seotud (Liiv, Vari, II). Rohi nagu visati maa seest välja (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII). Aga need ei taha muldu hästi püsti seista kui peab jalad maa sisse vajutama (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXV). Tugev hoop, ja tuliterav kirves lõikas ühe laua kaljase külje seest pooleks (Mändmets, Katkiraiutud kaljas, II).

Vrd. seevastu sisekohakäänete kasutamist: Oleks mõni truu hingekarjane sel silmapilgul nende meeste südamesse võinud vaadata, küll ta oleks rõõmustanud (Liiv, Peipsi peal). Andres istus samal ajal kõrtsis kortli viina juures (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).

Ilmne liialdus seesütleva kasutamises on aga järgmine näide: Suu, mis selle sööb, on auk maas (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 3). Õigem oleks siin maa sees, sest vormil maas on pigem adverbialne tähendus 'madalal, all, maa peal'.

25. taha, taga, tagant ehk takka märgivad kohta ja suunda. Näit. Päike oli täitsa pilvede taha kadunud ja ilm peagu jahe (Tuglas, Väike Illimar, XIV). See näiski aitavat, sest nädalat kaks seisid hobused aia taga (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI). Ka Jakob ise oli ak-

na tagant kadunud (Tuglas, Väike Illimar, XIV).

Samatüveline tagutsi esineb harva ja tähendab 'tagant läbi', näit. Ei taha kokku puutuda, nagu ma isegi, arutas ta, ajas enese püsti ja hakkas kraaviäärsete leppade tagutsi võsa poole hiilima (Sirge, Maa ja rahvas II, VIII).

26. vahela, vahel, vahelt väljendavad kohta ja suunda. Näit. Isa pöördus vasakut kätt väga kõrgete majade vahela (Tuglas, Väike Illimar, XLI). Akende vahel oli suur peegel, maast laeni, vägeva pealiskrooniga (Met-sanurk, Punane tuul, XXI). Sellele lisaks kostis sealt okste vahelt nagu mingit katsatamist (Tuglas, Väike Illimar, XXXIII).

Samatüveline vahetsi esineb harvemini ja tähendab 'vahelt läbi', näit. Ja sellepärast hiilis Illimar puuvirnade vahetsi minema (Tuglas, Väike Illimar, XI). Me sõitsime piki kiviaedadest palistatud tänavat põldude vahetsi (Mälk, Hea sadam, I).

27. vastas osutab kohta.

Näit. Suur keris oli otse nende tagatoa seinä vastas ja kogu sein oli selle kütmise korral kuum (Tuglas, Väike Illimar, XXVIII).

28. vastu postpositsoonina väljendab võrdlemisi harva kohta.

Näit. Akna vastu ukse kõrval on ahi, mille lõukal praegu ühe potisarnase asja all tuli põleb ja suitse ajab (Liiv, Vari, II).

29. veerde, veeres, veerest on lõunaeestimurdeline ja võib harva esineda kirjakeeleski samas tähenduses kui äärde, ääres, äärest.

Näit. Aga mis sellestki kasu, - ikka kuskil metsa veeres ja mõisa armust elasid (Tuglas, Väike Illimar, XXXI). Kui nad lahkusid, oli juba kesköö ja heinamaa veerest kase otsast õrritas neid öösorr oma nurruga: örrrr! örrrr! (Vallak, Vihapull, I).

30. äärde, ääres, äärest väljendab kohta, millegi piiril asetsemist.

Näit. Ta läks ülemise järve äärde (Tuglas, Väike Illimar, IX). Õhtul said nad kõrtsileti ääres kokku (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVIII). Ei sel ega ka järgmisil päevil tulnud ta enam rukkii äärest piiriaeda lõhkuma ega aiapuudki hunnikusse korjama (Tammsaare, Tõde ja õigus I, X).

31. üle esineb vahel samas tähenduses kui kohale (vertikaalses suunas).

Näit. Kui eit tuppa tuli ja enese haige üle kummardas, sai ta õnneliku pilgu osaliseks (Kitzberg, Sauna-Antsu "oma" hobune). Kõik jäid vaid, nagu oleks midagi raskest nende üle langenud (Tuglas, Väike Illimar, VI).

32. ümber, ümbert väljendab kohta eseme välispiiril, ka selle lähedal.

Näit. Aga juba käis ta longates tuba mõõda ja toa ümber (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIX). Hilda haaras tema ümbert kinni, vaatas talle ehmunult ja osavõtlikult otsa (Metsanurk, Punane tuul, XIX). Susi ei murra pesa ümbert (Vanasõna).

Ruumilisi suhteid väljendavad ka järgmised prepositiivsed:

1. Rida liitprepositiivse järelkomponendiga -poole, -pool, -poolt osutavad kohta või suunda, mida täiend sõna tähistab.

Näit. Päike võis olla juba kaugel allpool kollast silmapiiri (Vallak, Lodjavahi surm). Ilmselt oli laev altpoolt veeliini raskelt vigastatud ja lekkis (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, IX, 2). Pole päästjat pealpool pilvi, / allpool hauda avitajat, / kangelas kaugel maal (Lilienbach, Arapäästja). Nõnda satubki Jussi puss talle pealepoole põlve (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIX). Poed olid hoopis teisemad kui sealpool silda (Tuglas, Väike Illimar, XLI). Maailm ulatus neil alles

ema kapsaalani ja isa ilmus vahetevahel sealtpoolt maailmaotsa ning kadus jällegi sinna (Tammisaare, Põrgupõhja uus Vanapagan, VI). Ja siis hakkas teispool järve söögikell lööma (Tuglas, Väike Illimar, XI). Oli raske korraldada nende elu, kui nad ise olid loitud ega otsinud muud eluaset väljaspool Taadremaad (Vallak, Viis vana ruuna, I). Saaks neid kuidagi väljapoole juhatust jooma panna (Kiik, Tondiõemaja II raamat, II, III).

Ruumilisi suhteid väljendavad ka sama koostisosaga prepositsioonilised sõnaühendid.

Näit. Liigutusi vastamisi jälgides, aga ka matkides on nad kahele poole heinavorsti peatuma jäänud ja mõõdavad nüüd nagu vastased teineteist (Sirge, Maa ja rahvas I, I). Kahel pool Kasparit istus kaks naist (Tuglas, Merineitsi, III). Kuid Tiilik oli juba teisele poole kaarikut tema juurde tulnud (Tuglas, Väike Illimar, XVI). Teisel pool aeda kohmetunud mullal kükitab Karla (Tammisaare, Tõde ja õigus I, XXVI).

Erandlikult võib sama sõnaühend esineda ka postpositsioonina.

Näit. Tädi lõikustüki teisel pool oli just vanakõrtsi naiste oma (Tuglas, Väike Illimar, XII).

2. keset, harvemini kesk väljendab asukohta.

Näit. Pearu seisis õuevärava taga keset teed kuu valgel (Tammisaare, Tõde ja õigus I, XVI). Kui igavaks läks, hakkasime õetama ja ajasime karjad kesk sood kokku (Metsanurk, Punane tuul, V).

3. kuni osutab koos terminatiiviga ruumilist ulatuvust millegi piirini.

Näit. Ning siit läksid kahel pool teed ühest puust teiseni rippuvad vanikud kuni häärberiesise platsini (Tuglas, Väike Illimar, XIV).

4. läbi tähistab suunda.

Näit. Sest Juula tahtis, et tema esimene tütar algaks

oma igavest teekonda kodust, läbi koduuste, läbi kodu-
värava, kus oli kõndinud ja kilganud lapsena (Tammsaa-
re, Põrgupõhja uus Vanapagan, XIII).

5. mööda väljendab kohta.

Näit. Pealegi tolle paksumoka käe kõrval, kes päeval
oli lonkinud mööda metsa, nina maas nagu peksasaanud
penil (Sirge, Maa ja rahvas II, I).

Kuid mööda võib esineda ka samas tähenduses kui vastu.
Näit. Ta andis kummalegi viimast korda mööda kõrvu ja
hüüdis: "Olen ma venelane, siis tahan ka seks jääda!"
(Bornhöhe, Vürst Gabriel, VI).

6. piki osutab suunda.

Näit. Illimar pöördus piki järveranda juustumeistri
maja poole (Tuglas, Väike Illimar, XXXVIII).

Samatüveline piku esineb harva ja tähendab 'pikuti,
vastu'.

Näit. Selle korvitäiega sain kõvasti piku pükse (Kiik,
Tondiõomaja II raamat, I, I).

7. Harva esinev eessõna tagapidi partitiiviga väljendab
kohta või suunda, samuti kui tagapool, tahapool.

Näit. Mis tagapidi hambaid, see oma (Kiik, Tondiõomaja
I raamat, II, VIII). Kuhu külamees? Tagapidi Türit
(Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII).

8. Eessõna vastu partitiiviga väljendab suunda ja kohta.

Näit. Kolmandal päeval lendasid murdunud looga otsad
vastu taevast (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III). Illi-
mar laskus otseti vastu ust ja püüdis sisse piiluda
(Tuglas, Väike Illimar, III).

9. Eessõna üle genitiiviga tähistab kohta.

Näit. Ta laskis tulise rutuga üle tammi ja mööda kahe
järve vahelist teed (Tuglas, Väike Illimar, XIII).

Harva esineb kõnekeeles üle ka samas tähenduses kui
vastu partitiiviga.

Näit. "Sa õige mine ja anna Ernesakile üle tahi," äs-
sitab Lööbe (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II, VIII).

Mõni teine oleks nende sõnade eest saanud üle lõugade (Väli, Veri mullal, I).

Ajasuhteid väljendavad kaassõnad ühtivad suuremalt osalt ruumisuhteid väljendavate kaassõnadega. Ajalise tähenduse saavad nad peamiselt selle nimisõna tähenduse tõttu, mille juurde nad kuuluvad. Siiski on ka mõningaid kaassõnu, mida kasutatakse üksnes ajasuhete väljendamiseks. Selle rühma kaassõnu (paari erandit arvestamata) iseloomustab asjaolu, et nad esinevad ainult ühes vormis.

Ajasuhete väljendamiseks kasutatakse järgmisi postpositiivseid:

1. aegu on puhtajaline tagasõna.
Näit. Ja kui siis naine lõuna aegu veel kord ta järele tuli, siis sündis midagi, mis pani inimesedki mõtlema (Tuglas, Väike Illimar, XXI). Pühade aegu need on (Tuglas, Väike Illimar, XXXVII).
2. all, alla võivad harva väljendada aega, tähenduses 'jooksul' või 'taha'.
Näit. Niisuguste kõnede all oli aeg juba hiliseks saanud ja oli tarvis puhkama minna (Kitzberg, Sauna-Antsu "oma" hobune). "Naine," ütles Martin ammu kadunud, aastate alla vajunud hellusega --- (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VI, 8).
3. eel väljendab harilikult aega.
Näit. Ainult koidu eel visati silmapilguks õlgedele pikali ning lasti silmad kinni (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIX).
4. eest osutab minevikulist aega.
Näit. Mõne aasta eest oli Tõnis viimse tee ajal linnas (Mändmets, Külamehed, IV).
5. jooksul tähistab ainult aega, mille vältel midagi toimub või on toimunud.
Näit. Ja sündinud oligi sääraseid asju, millest pole kuulnud inimpõlvede jooksul (Tuglas, Väike Illimar,

XIV).

6. järele, järel (järelt) kasutatakse samas tähenduses kui pärast prepositsioonina.

Näit. Vallavanema taplemise järel olid varrulisel kõik surmavaikusse langenud (Särgava-Peterson, Rahvaalgustaja, IV). Mõne korra järele tabas ta Pearu paljast jalga (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Isa järelt oli ta peremeheametist pärinud, aga isa alandlikku meelt ei olnud ta mitte pärinud (Kitzberg, Koopavana).

Märgitagu, et ametlikult on ajalises tähenduses sanktsioneeritud ainult järel, mis oleks morfoloogiliselt vastavam ka teistele temporaalsetele postpositsioonidele. Paraku puudub selleks rahvakeelne alus. Ka kirjakeeles kasutatakse neid ruumilisi tagasõnu temporaalseski tähenduses, nagu osutavad esitatud näited. Kui loobuda järelt -sõna kasutamisest, mis üldiselt esineb harva, aga järel ja järele tuleb kindlasti lubada kasutada mõlemaid.

7. kestel esineb samuti ainult ajalises tähenduses kui looksul.

Näit. Andrese ja Pearu vahele langes ta tumeda varjuna paljude aastate kestel, võibolla eluotsanigi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIX).

8. kõrval võib väljendada ka aega.

Näit. Tädi oli päev päeva kõrval peres tööl, olgu Mäel või Orul, viimasel ainult siis, kui esimene teda ei vajanud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXVI).

9. läbi nominatiiviga osutab üksnes aega.

Näit. Ööd läbi täitis Vargamäe õhku rõõmus kisa, mille sekka kostis karjaaiast lehmakellade tilksumine (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXII).

10. Samas tähenduses kasutatakse ka otsa nii nominatiivi kui genitiiviga.

Näit. Aasta otsa tõmbas ringi, maha ka keegi ei lõõnud (Kiik, Tondiõemaja II raamat, II, II). Aga tulevaks

kevadeks peab teda vähemalt niipalju olema, et kaheksa hobusega saab päeva otsa käristada (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VII).

11. paiku osutab üksnes umbkaudset aega.

Näit. Võis kella seitsme, kaheksa paiku olla, kui Katku Villu aidalakas heintel ärkas (Tammsaare, Kõrb-oja peremees, I).

12. peale kasutatakse mitmete ajalistegi suhete väljendamiseks.

Näit. Nüüd käis köögis ainult nende lahtilõikamine ja garneerimine, kuid seegi kippus vägisi õhtu peale jääma (Sirge, Maa ja rahvas I, VI).

Tagasõna peale võib mõnikord esineda tähenduses 'järelle', nagu näit. Niisuguse ilusa tervituskõne peale tuli endastmõistetavalt juua, mida ka tehti (Sirge, Maa ja rahvas I, IX). Alles pika kõhklemise peale otsustasin seda siiski teha (Kaal, Kodunurga laastud. Kõlakad käivad).

Harva võib peale tähendada ka 'jooksul', näit. Kuidagi see kadus selle pika aja peale ega olnud võimalusi sellega isegi küllalt hoobelda (Tuglas, Väike Illimar, XI).

Elatiiv + peale märgib, mis ajast alates midagi toimub. Näit. Ja sest silmapilgust peale hakkas Espere pere-naine oma karjapoissi Matuks hüüdma (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XV).

13. peast elatiiviga võib vahel aegagi väljendada, kuigi see enamasti osutab seisundit (vt. allpool).

Näit. Ta oli poisikesest peast linnas õppinud ja kellel just lusti kuulata oleks olnud, sellele oleks Tõnu huvitavaid lugusid linnaelust teadnud jutustada (Mänd-mets, Külamehed, V).

14. Harva võib ka elatiiv + pihta märkida, mis ajast alates midagi toimub.

Näit. Aga homsest pihta, ma ütlen, mitte üks tinks muud

ega rohkem kui seda, mis meil ikka laual on olnud (Raud, Kirves ja kuu, Mees maailmast).

15. Harva esinevad piki ~ pikka väljendavad samuti aega kui jooksul, kestel.

Näit. Aga ta oli aastate piki nõnda harjunud mõtlema, õppinud ka ütlema (Sirge, Maa ja rahvas I, I). Rahavähe-
hesus annab ennast muidugi kibedasti tunda, siiski on tema, Tõnis, aastate pikka niipalju suutnud kokku hoida, et metsa ja ehk toore rauamaterjaligi kolmemastilise jaoks võib ära osta (Hint, Tuuline rand I, V).

16. poole tähistab mõnikord aega.

Näit. Sügise poole suve kohtas Jaagup Roosit ühel pühapäeval kiriku juures ja sai temaga seal mõne sõna juttu ajada (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXIX).

17. puhul kasutatakse ajaliseski tähenduses.

Näit. Nõnda vaatas teda ainult ema vahel haiguse puhul (Tuglas, Väike Illimar, X).

18. pärast tagasõnana väljendab aega.

Näit. Kuid mõne minuti pärast harvenes mets ja ees avanesid jälle põllud, majad ning metsatukad (Tuglas, Väike Illimar, XL).

19. Elatiiv + saadik ~ saati osutavad, mis ajast alates midagi toimub samuti nagu elatiiv + peale.

Näit. Vargamäe Andresel olid Krõõda surmast saadik rasked päevad (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVIII). Alles tüki aja pärast ütles Juss: "Mul on ammugi himu elust otsas, sellepärast ma kevadest saati seda nõõri-
gi pükste peal kannan." (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII)

20. Tagasõna sees tähistab ka aega.

Näit. Ent mõisasaks tegi imestava näo ja küsis, et kuhu see Vargamäe Jüri siis ise oma vanade päevade sees tahab minna (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VIII).

21. takka ehk tagant väljendavad ka aega.

Näit. Iga paari päeva takka käi lehma aitamas (Tamm-

saare, Tõde ja õigus I, V). Henn tegi hulga aja tagant korra jälle head olekut; oli voodis külili ja kuulas sealt minu juttu (Kitzberg, Veli Henn, V).

22. vahela, vahel väljendavad harva aega.

Näit. See ootamatu puhang noorust, mis keset ahistavat, piinavat ahastust heleda leegina üles lõi, viis Martini endaga kaasa, viis ta mõttes tagasi olevikku, heitis mineviku ja kurja tänase vahela aastate pika ebaühtlase trepi (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VI, 8). Ning tuleb jõulu ja lihavõtte vahel niisugune tööseisak, et vana meister lausa närvitsema hakkab ja pagarimaja õmblejat aeg-ajalt siunab üsna valimatute sõnadega (Luts, Argipäev, IX).

23. välte väljendab ainult aega ja tähendab sama kui looksul, kestel.

Näit. Ja jälle hakkas ta jutustama, rääkides kõigest, mis paari suve välte Vargamäel sündinud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI).

Aega väljendavad ka järgmised prepositsioonid:

1. enne kasutatakse ainult ajalises tähenduses.

Näit. Karjamaa soliseb hullemini kui enne kraave (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV).

2. keset esineb ka ajalises tähenduses.

Näit. Siis andis ema puust imemuna ta kätte päris keset argipäeva (Tuglas, Väike Illimar, XII).

3. kuni terminatiiviga väljendab ajalist piiri.

Näit. Tükid ajad võisid kirjutaja Maie ja kõstri Juhan istuda ja ep olnud muud kuulda kui aga Maie lahkesuulist sõnademulinat igavesest truudusest ning palavast armastusest kuni surmani (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIX).

4. läbi esineb ajalises tähenduses harva.

Näit. Ja kusagilt kaugelt mälestuste sügavusest, murdes läbi aastate, kerkis silmade ette pilt kaugest noorusest (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 3).

5. peale partitiiviga väljendab ainult aega.
Näit. Peale lõunat läks ta jällegi kraavile (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Peale sõda algas sama tants (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 1).
6. pärast partitiiviga esineb ainult ajalises tähenduses samuti kui peale. Eelistatav ongi siin eessõna pärast.
Näit. Nõnda lõppeski perenaise ja tüdruku jutt pärast aastast kooselamist (Tammsaare, Tõde ja õigus I, X).
7. vastu partitiiviga võib väljendada aegagi.
Näit. Kuidas muidu sõandab väike hulgake suuremast rühmast vastu õhtut eralduda ja kitsale põhjatule teele käänata, mis võib viia ei tea kuhu sohu ja rappa! (Metsanurk, Punane tuul, XVI)
8. üle genitiiviga tähistab ka aega.
Näit. Ka pärast lauast tõusmist kestis endine kära kaugele üle poolöö (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVII).
Ja ahnusega, mida ta tundis esmakordselt üle mitme aasta, asus ta korda seadma laokilejäänud talu, remontima inventari, haakus kümne küünega maa külge, mis õeldi kuuluvat rahvale (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 1).
Mõned kaassõnad väljendavad põhjuslikke s u h t e i d. Põhjust või eesmärki tähistavad järgmised postpositsioonid:
1. eest: Sõda iseseisvuse ja rippumatuse eest (Metsanurk, Punane tuul, II). Nojah, selle peene kassi eest tahtis isa nüüd Viidut tänada (Tuglas, Väike Illimar, XLI). Tal on jõudu ja tahtmist ise enda eest seista (Rängel, Õnne jahil, XVII).
2. heaks väljendab otstarvet, eesmärki.
Näit. Ta oli kõige rikkam, tugevam, heldem, tema heaks lubati teha kõik (Smuul, Kirjad sõgedate külast, VIII, 3).
3. jaoks märgib samuti 'otstarbeks, midagi silmas pidades'.
Näit. Keskkohad olid keeduvilja jaoks jäetud (Särgava-

Peterson, Rahvavalgustaja, III).

4. järele tähistab vahel põhjust.
Näit. Ann Hakkjalg tõuseb redelit mõõda lakka heinte järele (Kiik, Tondiõmaja I raamat, II, III).
5. kiuste väljendab põhjust.
Näit. See ajas Andrese arvamisele, et Indrek ainult tema kiuste asju räägib, mis temale arusaamatud ja ebausutavad (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXI).
6. peale tähistab põhjust ja eesmärki.
Näit. Uhke oli ta olnud, uhke ja julge oma terase pea, ilusa moe ja tugeva kehajõu peale, uhke ja üleannetu (Kitzberg, Koopavana). Praegu oli tarvilikumat teha kui iluasjade peale mõelda, sest neid oli peres ainult kolm hinge: Andres ise, Krõõt ja karjapoiss Eedi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).
7. poolest väljendab põhjust samuti kui pärast.
Näit. Aga mine tea, võib-olla Lilli tegi talle pühadeks viguri poolest kingituse (Rängel, Õnne jahil, XV).
8. puhul märgib põhjust.
Näit. Ning nad olid pahurad - mitte ainult ilmade ja rõivaste, vaid kogu olemasolu puhul (Tuglas, Väike Illimar, XXVIII). "Ka mina soovin sulle õnne," ütles ta poisile, kellel isa sõnade puhul oli piinlik hakanud (E.Krusten, Õnnestunud külv).
9. põhjal väljendab põhjust.
Näit. Ega test suurt kasu olnud, kuid lahti ka ei saadud, tea mis testamendi või muu käsu põhjal (Tuglas, Väike Illimar, XXXV).
10. pärast tähistab põhjust.
Näit. Kavatsus oli tal ainult korv tellida, aga nüüd võttis ta kaks - uue üleaedse pärast (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).
pärast võib samas tähenduses asendada ka elatiivi.
Näit. Mari naeris rõõmu pärast, et Andree nende esimesest pojast nii suuri asju räägib (Tammsaare, Tõde ja

õigus I, XXIV). Vrd. Mari säras õnnest niisuguseid sõnu kuuldes (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXIV).

11. tarvis väljendab eesmärki, otstarvet samuti kui jaoks. Näit. Kui ta alles rääkis, tuli teispere perenaine oma vanamehele järele, kasukas ja müts tema tarvis kaasas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVI).

Harva võib samas tähenduses esineda tarbeks.

Näit. "Mul ei ole siin laatsaretti haigete tarbeks. Kui ma tüdruku, kes minu mehe ära tappis, oma telki võtan, siis tähendab see minu poolt suurt heldust." (Bornhöhe, Vürst Gabriel, IX).

12. tõttu tähistab põhjust samuti kui pärast.

Näit. Uue tammi tegemisel polnud praegu suuremat mõtet, sest kulvade ilmade tõttu oli vett vähe (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV).

13. Põhjust väljendab ka hilistekkeline prepositsioon tänu allatiiviga.

Näit. Tänu looduses toimivate seaduste vastastikusele võitlusele ongi pilt meie ümber nagu ta on (Kiik, Ton-diõmaja I raamat, I, IX).

14. üle väljendab ka põhjust.

Näit. Teine käsi peseb ju teist ja vanamehel oli tulise poisikese üle hea meel (Kitzberg, Koopavana).
S e i s u n d i t v ö i v i i s i tähistavad järgmised postpositsioonid:

1. alla, all, alt võivad väljendada ka seisundit, olukorda.

Näit. Onu käskis südametäiega vangid ära hukata ja Gabrieli mõneks ajaks vahi alla panna (Bornhöhe, Vürst Gabriel, VI). Aga oled kord mõisnikkude ja ülemate viha alla sattunud, ei aita sind mingi perekonnatoitja ega üksiku-poja seisus (Hint, Tuuline rand I, XII). Oli ta otsustanud vaadata Edvile kui oma tulevasele miniale, siis on tüdruk täieliku kaitse all (Rängel, Õnne jahil, XV). Agnes oli kui ilmsüüta laps valju isa ja

õrna ema hoole all üles kasvanud (Bornhöhe, Vürst Gabriel, III). Ta põgenes vahi alt ja läks oma käe peal isa taga otsima (Bornhöhe, Vürst Gabriel, VI).

2. järgi tarvitatakse eesti kirjakeeles ainult tähenduses 'millegi' põhjal, kohaselt'.

Näit. See peab valkselt peale hakkama ja nagu kasvamine kunagi kindlate seaduste järgi käima (Mändmets, Külamehed, IV).

Et kõnekeeles ei tehta vahet tagasõnade järgi ja järele vahel, siis esineb mõnikord ka kirjakeeles järele pro järgi.

Näit. Aga Andres ei võinud teha ei Krööda ega Aasemevanamehe nõuande järele (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XV). Agnes märkas varsti, et vanamoor kiitust ja laitudust ette seatud plaani järele välja jagas (Bornhöhe, Vürst Gabriel, IX). Õigem oleks neiski lauseis kasutada järgi, kuna järele väljendab ruumilisi ja ajalisi suhteid.

3. kimpu esineb harva ja väljendab kellegi võimu alla sattumist.

Näit. Juba teist korda langes ta mõisameeste kimpu, aga juba teist korda päästis teda see noormees, noor tulevane mõisahärra (Liiv, Vari, VII).

4. kätte, käes, käest väljendab seisundit, põhjust, kellegi, millegi valdusse sattumist, seal olemist või sealt pääsemist.

Näit. Eriti ei läinud vihma kätte lapsed ja loomad, kellel polnud väliseid töid toimetada (Tuglas, Väike Illimar, XXII). Pearu paisutas mitmes kohas korruga vett ja piiriaedu lõhkus ning soosildu tegi ta nõnda, et ta isegi selle käes kannatas ja üleaedset kirus, miks ta tema tõttu küll niisuguseid meeletuid asju peab tegema (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIV).

Genitiivi + käest kasutatakse samas tähenduses kui ablatiivi, nimelt isiku või harvem eseme osutamiseks,

kellelt või millelt midagi lähtub. Sellepärast võivad nad tihti teineteist asendada.

Näit. Selleks koosolekuks paneb ta selga uue kleidi, võtab oma käest õlgadele viskamiseks roosilise räti (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, II). Vilets ja raske on kiskuda mere käest igapäevast leiba (Mändmets, Meri ja armastus, II). Küsi selle käest, kes palju on käinud, mitte selle käest, kes kaua elanud (Vanasõna). - Vrd. Küsi käijalt, ära küsi ahju peal istujalt (Vanasõna). Ta ei saanud neilt mitte midagi (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, IX, 5). Leini ei tulnud vennalt leiba paluma (Metsanurk, Ümera jõel, I, XVI).

5. küüsi, küüsis, küüsisist märgib seisundit, olukorda, kolleegi või millegi võimu alla sattumist, seal olemist või sealt pääsemist. On tähenduselt lähedane tagasõnadele kätte, käes, käest, esineb võrdlemisi harva ja tundub veidi arhailisena.

Näit. Ta oleks isegi sellega leppinud, et ainult mõni minut akna all seista, aga seda ei tohtinud, sest siis oleks ta teiste poiste küüsi võinud langeda (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXIX). Kurja küüsis (Tamm). Villem oli kange silmamuna-valu tõttu üsna kaineks muutunud ja kiskus enda perenaise abil Pearu küüsisist lahti (Tammsaare, Tõde ja õigus I, IV).

6. Tagasõna mööda partitiiviga kasutatakse samas tähenduses kui järgi genitiiviga, kuid esineb harvemini.

Näit. Aga eks aja igaüks oma asju ikka seisust ja rahakukrut mööda (Tuglas, Väike Illimar, IX). See lühike teade on talle väga mokka mööda — (Luts, Suvi I, XXII).

7. näol asendab essiivi ja tähistab seisundit, olukorda, kellena või millena keegi või miski esineb.

Näit. Külasse astus ta sageli inimeste näol, kes kandsid paguniteta sõjaväerlietust, rinnal ordeni- ja medalilinte ja haavatasaamise paelakesi (Smuul, Kirjad

- Sõgedate külast, VIII, 1). Seega sai ta kellade helina näol oma vanema tütre kosjadest osa, aga tema ise ei teadnud ega mõistnud seda osasaamist mitte ja sellepärast arvas ta, et seda osasaamist pole kunagi olnud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXVI).
8. otsast võib teatud kontekstis väljendada viisigi. Näit. "Väga kahju, väga kahju," vastas proua Pendrik moka otsast (Rängel, Õnne jahil, XVIII).
9. peale võib väljendada ka seisundit, olukorda, viisi. Näit. Ei saanud seekord Riiduga suurema jutu peale (Tuglas, Väike Illimar, XIX). Tal on tundmus, et Vargamäele tulles tegi ta temaga lepingu elu ja surma peale (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII). Käsikaudu kobas ta õnne peale edasi (Bornhöhe, Villu võitlused, VIII).
10. peast elatiiviga võib samuti seisundit väljendada, asendades essiivi või ablatiivi. Näit. Nad olevat kurjategija sarnased, kes haigest peast paha teeb (Mändmets, Külamehed, VIII). - Vrd. seevastu sünteetilisi väljendusvõimalusi: Neiluna pill ja pidu, naisena nälg ja pisarad (Vanasõna). "Surnult oli kallim". (Tammsaare, Põrgupõhja uus Vanapagan, V)
11. pärast võib harva esineda samas tähenduses kui järgi või mööda. Näit. Kes kõikide meele pärast tahab olla, ei jõua ühegi meele pärast olla (Vanasõna).
12. uhal väljendab põhjust ja viisi, tähendades 'tõttu, võidu, mõjul'. Esineb kirjakeeles suhteliselt harva, murreteski piirdub levik peamiselt Kirde-Bestiga. Näit. Kainelt on mõlemad vaiksevõitu mehed, aga viina uhal saavad hoopis teiseks (Kiik, Tondiõomaja I raamat, II, XIII). Plikad võtnud tõsiselt, hakanud üksteise uhal poisse meelitama (Kaugver, Seitsemendas läänes).
13. vastu võib vahel tähendada ka viisi või olukorda. Näit. Ta ei tarvitsenud Frediga silm silma vastu seis-

ta (Rängel, Õnne jahil, XIX).

14. võida tähistab viisi.

Näit. Ja unetud räägud saagisid üksteise võidu (Vallak, Viis vana ruuna, II).

15. väel esineb liitsõna järelkomponendina: kleidiväel, kuueväel, nõiaväel, vestiväel. Ometi võib väel niisama tihti eineda ka viisi või olukorda väljendava postpositsioonina. Nimelt neil kordadel, kui substantiiv on mitmuses või selle ees leidub täiend ja väel tuleb lahku kirjutada.

Näit. Ja see elamine on tal ka nõnda puhas, et kui tuppa lähed, siis võta või sokkide väele (Maasik, Tuisu Taavi seitse päeva, Maal, I). Taavi kõõritab vaatama ja tunneb ära: Riti seisab seal, sitskleidi väel, ja kutsub teda (Tuisu Taavi seitse päeva, Maal, II). Ema tundis end nagu see väga mees, kes pidi oma palja naha väel naelitel puhkama... (Kibuvits, Soomustüdruk, II). Ka mõningad prepositsioonid võivad teatavas kontekstis tähistada viisi.

1. läbi. Näit. Paatkonnakaaslased vaatasid sellele läbi sõrmede (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 3).
2. üle. Näit. Aga kerge polnud tal alguses mitte, pidi tõepoolest üle jõu tegema, nagu Mari kartnud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXVII). Läksid kalad, väiksed, suured, / lahti rebis oma juured / valuga ka lõmmuleht, / läksid üle päa ja kaela / üle laia vesipaela ... (Under, Rändav järv). Nad räägivad sinu kasust, toetavad sind ja töötavad sulle kõike küllaga, aga kui aeg käes on, tõmbavad nad sul naha üle kõrvade nagu tõmmatakse rumalal jänesel ... (Sirge, Maa ja rahvas I, VI).
T e g e v u s e v a h e n d i t väljendavad järgmised postpositsioonid.
1. kaudu võib väljendada ka vahendit.

Näit. Siin, Lool, tarvitas perenaine oma kõrkuse tõttu Alma suhtes vähe sõnu, mõistis aga oma üleolekut ja

vaenu näoilme ja liigutuste kaudu avaldada (Metsanurk, Punane tuul, V).

2. läbi tähistab mõnikord samuti vahendit kui kaudu. Näit. Nõnda siis algas Maie kirjavahetus Juhaniga Indreku käe ja südame läbi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIX).
3. najal võib vahel märkida ka abinõu, vahendit. Näit. Kuid ta võis vanade kogemuste najal kujutleda, milliseid rumalusi oli vahepeal kindlasti tehtud, kui suur hulk viina läbi südame valatud (Jakobson, Vana kaardivägi, I).
4. Harva võib ka postpositsioon peal esineda instrumentaalses tähenduses, nagu näit. Igaüks peab oma voki peal ketrama (Vanasõna).
5. teel esineb harva ja üksnes vahendit tähistavalt. Näit. Ja kaua seal siis ikka häbenede: las hakkab Arumäe Mihkel kord oma lapsele kasvatusraha maksta ja kui seda heaga ei tee, siis võib nõuda kohtu teel (Metsanurk, Punane tuul, XV).
6. varal tähistab ainult abinõu, vahendit. Näit. Oli ka suur tegemine, enne kui palvete ja seletuste varal nii kaugele sai, et paki tubaka raha vastu võttis (Kitzberg, Koopavana). Mõned postpositsioonid koos nimisõnadega tähistavad ka s u h t u m i s t või s u h e t. Mainitagu neist järgmised:
  1. kohta asendab vahel elatiivi ja väljendab suhtumist. Näit. Kuid temagi kohta oli see jooks sellises kuumas erakordne (Tuglas, Väike Illimar, XIII). Ka Gerda kohte leidsin, et minu külaskäik talle on suuresti ihaldatav (Mändmets, Kevadised veed, IV). Minu lähemaks ülesandeks on sündmuse kohta selgust muretseda (Vilde, Mahtra sõda, XII). Ei ütle ta Fredile enam üldse oma arvamust ühe või teise asja kohta (Hängel, Õnne jahil, XIV). Vrd. Mis puutub veel sesse noorme-

hesse, siis on tema kombe-elust ka aina head kuulda (Vilde, Mahtra sõda, XII).

2. meelest märgib kellegi suhtumist kellessegi või millessegi.

Näit. Maja oli vana ja Illimari meelest väga suur (Tuglas, Väike Illimar, III).

Samas tähenduses esineb vahel kirjakeeleski murdeline eest.

Näit. See oli minu eest nagu eha (Mändmets, Alatu inime).

3. pihta võib mõnikord elatiivi asendada nagu kohta (vt. eespool).

Näit. Leht oli ära trükinud; ei ole teadnud, et terve lugu elus olevate inimeste pihta oli kirjutatud (Kitzberg, Henu veli, I).

4. poolest asendab vahel ablatiivi ja iseloomustab isikut või eset millegi suhtes.

Näit. Kõige noorem vend on kaklemise poolest kuulus ja kardetav (Metsanurk, Punane tuul, II). Vrd. Kalaliikide rohkuselt on see haruldane madalik (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 2).

5. suhtes väljendab suhet.

Näit. Aga tema poja soontes voolaks nagu oma sünnikoha suhtes mingisugune võõras veri (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXIX).

6. vahel võib harva osutada suhet, nagu näit. Mis on aga vahe koera ja koera vahel, seda nähti nüüdki (Tuglas, Väike Illimar, XV).

7. vastu tähistab ka suhtumist või suhet.

Näit. Aga Krõõt ei tunne teispere rahva vastu ei kadest ega viha, tema on ainult nukker (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIII). Mees mehe vastu, kaks meest kahe vastu (Vanassõna).

Mõned kaassõnad koos noomenitega tähistavad mõõtu, määrat või arvestust. Needki

on enamasti samad ruumilisi suhteid väljendavad post- ja prepositsioonid, ainult mõnel üksikul neist on puhtkvantitatiivne ülesanne. Kvantitatiivsed postpositsioonid on järgmised:

1. kaupa kasutatakse ainuüksi kvantitatiivses tähenduses mõõdu, määra väljendamiseks. Tagasõnana tavalises mõttes esineb see mitmusliku käändsõnaga.

Näit. Aastate kaupa kestnud kavatsused kippusid luhta minema (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Sel puhul kirjutatakse kaupa lahku. On aga käändsõna ainsuses, kirjutatakse see tagasõnaga kokku ja saadud liitsõna peetakse tarbegrmatikas adverbiks.

Näit. Päevast päeva ta rappis Kuljust teistele seljaga, tasa ja targu, sõna- ja lausekaupa, nii nagu vesi uhab aastast aastasse jõekallast, kuni see variseb alla (Vallak, Piitsametsa veltveebel, II). Kui aga käändsõnal on atribuut, kirjutatakse tagasõna kaupa lahku ka ainsuslikust põhisõnast: ühe sõna kaup.

2. kohta võib substantiiviga koos väljendada ka määra või arvestust.

Näit. Pärisperemehi oli ju siis alles kihelkonna kohta ühe käe sõrmedel lugeda ja neil ei juhtunud parajat laevaehituse-metsa olema, mõisnikkudega aga, kes kõik ühes kambas olid, polnud ühelgi Tihul kasulikule kaubale saamist loota, niivõrd oli Matis oma endiste protsessidega Reinuõue pärast vana Ruusna Hennenkampfi ja ta suguseltsi ära pahandanud (Hint, Tuuline rand I, VII). "Palju sa kana kohta saad?" küsib esimees (Klik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII). Ühes sellega hakkab ta tundma lillede lõhna, mis aia läbi avatud akna kambrisse hoovab, ja kuuleb esimest korda käesoleva päeva kohta lindude laulu (Luts, Suvi I, XIV).

3. ligi võib väljendada umbkaudset arvestust.

Näit. Tema taga ta pikk naisevibask, näitlejast tütar ning kasulapsed - kahekümne ligi poiss ja tüdruk (Sir-

ge, Maa ja rahvas II, I).

4. peale ja pealt võivad mõnikord osutada ka määra või arvestust.

Näit. "Palju te möödunud aastal normipäeva peale raha saite?" (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII). "Valtu nina võtab ta poole versta pealt," lohutab pois (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XV).

5. taha, taga ja tagant võivad koos substantiiviga väljendada ka määra, mõõtu.

Näit. Tsaari ajal liikus vähe raha, aga kõrts oli iga nelja versta taga (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 3). Ei saadud muidu kui toodi kolme- neljakümne versta tagant arst Vargamäele (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVI). Kaarli ise oli kuulnud Laesi häält ainult kahe versta taha - siitsamast Ruusna rannast Revalasse - ja siis oli ka tõesti selge, vaikne hommik, hääl kajas vastu nagu tühjas kirikus (Hint, Tuuline rand I, I).

6. viisi väljendab määra, mõõtu samuti kui kaupa.

Näit. Aru mõisas leidsid sadade viisi inimesed aastas tööd ja tema tegi hinnad, mis teised vähemad mõisnikud pidid järele tegema (Mändmets, Külamehed, VIII). Ka viisi kirjutatakse mitmusliku käändsõnaga lahku, ainsuses olevaga kokku. Viimasel juhul peetakse liitsõnu, nagu järguviisi, nädalaviisi, päevaviisi, paariviisi, reaviisi, tilkaviisi jne. adverbideks. On aga käändsõnal atribuut, tuleb viisi tagasõnana lahku kirjutada: kahe nädala viisi.

7. võrra on puhtkvantitatiivne tagasõna.

Näit. Ja ometi oli kari ainult paari pea võrra kasvanud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII).

8. ümber võib väljendada umbkaudset arvestust.

Näit. Et on neljakümne hektari ümber võsa ja pragi käes? (Sirge, Maa ja rahvas II, I)

Mõõtu, määra väljendavad ka mõned prepositsioonid genitiiviga, nimelt:

1. alla. Näit. Alla aasta sai olla, kui pandi kinni (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II, IX).
2. ligi. Näit. "Jääge siia! Nii ei lahkuta selle majast, kellega te olete ligi aasta tuttav olnud!" (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XXV)
3. peale, pealt. Näit. Peale tuhande rubla kuus teeb pere piima pealt raha (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II, IX). "Pealt saja muna kõvasti," ütleb Maali Rinne (Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII).
4. üle. Näit. Kui viinast üle poole otsas, hakkas ta Andreest jälle uuesti saksatuppa tirima (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).

Mõnedel kaassõnadel on v ö r d l e v või k ö r - v u t a v funktsioon. Niisuguseid on

1. postpositsioon vastu. Näit. Nuteti siin ka Kröödagi matusel, aga ei olnud see nutt midagi tänase nutu vas- tu, sest kes pidigi tol korral nii väga nutma (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXVIII):
2. postpositsioon kohta. Näit. Maamehe kohta on veidi kergeks peetud (Kiik, Tondiõomaja I raamat, II, I).
3. prepositsioon üle. Näit. Tarkus käib üle vägevuse (Vanasõna). Üle küla naisterahvas (Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, I).

Eesti keeles on üks e k s k l u s i i v n e prepositsioon, nimelt peale, mis osutab, et käändsõna, mille juurde ta kuulub, ei ole kaasa arvatud.

Näit. Peremees käskis poisil oma teost vaikida, nii et sellest ei teaks peale nende kahe ükski hing (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Tuttavad, ja Millilil olid siin kõik tuttavad peale Ronga, teretasid ja vahetaaid nalju (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 4).

Millegi või kellegi puudumist, millestki või kellestki i l m a o l e k u t väljendab prepositsioon ilma, mida kasutatakse alati koos abessliiviga viimase rõhutamiseks, täpsustamiseks, tugevdamiseks.

Näit. Hobune pöördus ilma juhatuseta paremat kätt (Tammsaare, Tõde ja õigus I, I).

Abessiiv esineb ka ilma-sõnata.

Näit. Taevas oli selge ja seal säras kuuta tumeduses musttuhat heledat tähte (Tammsaare, Tõde ja õigus II, XXIX).

Kõnekeeles on domineeriv analüütiline väljendusviis, eriti lõunaeesti murdeis. Sageli esineb mõlemat väljendust läbiseigi, isegi ilma erilise põhjusega, nagu näit. Liha läheb hukka soolata, laps ilma hirmuta (Vanasõna).

Eraldi rühma moodustavad k a a s a s o l u väljendavad post- ja prepositsioonid. Osalt täidavad need komitatiivi ülesandeid, osalt rõhutavad, täpsustavad, tugevdavad mainitud käändega koos esinedes selle tähendust.

Kaasasolu väljendavad postpositsioonid:

1. kaasas genitiiviga esineb harva ja on arhailise varjundiga, väljendab seda, kes või mis kaasneb.

Näit. Koera kaasas tõttas kiirul / karjateele karjane (Tamm, Rahatuli ~~Be~~avere metsas).

2. saatel käändsõna genitiiviga tähistab seda, kes või mis kaasas käib.

Näit. Siis astusid saabujad virtina ja valitseja saatel sisse (Tuglas, Väike Illimar, XIV). Oskari minek sündis mõne päeva pärast Senni nutu ja kisa saatel (Metsanurk, Punane tuul, XXXV).

3. seltsis väljendab kaasasolu.

Näit. Peakarjane Ruigu-Rein oli elupäevad sigade seltsis veetnud (Tuglas, Väike Illimar, XV).

Mõnikord asendab genitiiv + seltsis komitatiivi, vahel esineb see aga postpositsioonina komitatiiviga.

Näit. Pearu läks ja jäigi naistega vaterdama, sest nendega oli tal lõbusam kui meeste seltsis (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXVII). Liisu oli oma korterikauba-

jutud Pagila Annega õõ jooksul klaariks rääkinud ja tahtis Matiseaga seltsis tagasi maale sõita, kuid tuul oli vali ja vastane ja alles lõuna paiku said nad paadi vette lükata (Hint, Tuuline rand I, XXV).

Kaasasolu tähistavad samuti kaassõnad, mis esinevad koos komitatiiviga, rõhutades ja tugevdades selle tähendust.

Mainitagu nende hulgast esiteks prepositsiooni kõige, mida kasutatakse pisut kõnekeelele omasemas stillis. Näit. Kui ta hobuse poole läinud, olla see kõige adraga koju jooksnud, Juhan hundina tagajärel (Kitzberg, Libahunt). Minna pole midagi puutunud, lõi mehe kõige täiega kuuri alla nagu kirpe täis krantsi (Kiik, Tondiõmaja II raamat, II, X).

Sama rõhutavat ja täpsustavat ülesannet täidavad prepositsioonid koos ja ühes.

1. koos. Näit. Küllap talle see lugu ikka pisut pentsikuna paistis: sõida nagu mingi loomataltsutaja koos kassiga kõigile üllatuseks koju! (Tuglas, Väike Illimar, XXIX) - Ka postpositsioon: "Vahest tegid teistega koos ulakusi?" usutles Juljus edasi (E. Krusten, Õnnestunud külv).
2. ühes esineb niisuguses rõhutavas ja täpsustavas funktsioonis kõige sagedamini. Näit. Kui mehed ühes karjapoisiga peale istusid, tahtis ka perenaine kaasa minna (Tammsaare, Tõde ja õigus I, I). - Võimalik ka postpositsioon: Jõukusega ühes kasvab hädaoht lõunast (Met-sanurk, Ümera jõel, I, XV).

Sama ülesannet täidab ka postpositsioon tükkis.

Näit. Töö lõpetusel näpistas mehike vähk sõrad ühe juure otsakese külge ja vesi kergitas ta lillega tükkis jõepinnale (Kreutzwald, Kullaketravad). - Ka prepositsioon: "Siin me nüüd juba kõrvaldame jõevee abil ristimisvee tükkis ristimise enesega - - -" (Henriku Liivimaa kroonika II raamat, 8).

Komitatiiv väljendab kaasasolu ka ilma nende rõhutavate ja täpsustavate kaassõnadeta.

Näit. Ei, Juss polnud koplivärvasse saanud, vaid oli hobustega otseteed koju tulnud (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI).

Peale eespool käsitletud kaassõnade on veel m u i d k i s u h t e i d tähistavaid postpositiivseid.

1. asemele, asemel märgib millegi või kellegi asendamist.
Näit. Aga Mai läks ära, tema asemele pidi uue kauplema (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VIII). See pidi olema ju suur kergendus töö asemel (Särgava-Peterson, Ühe härja elulugu, I).
2. eest võib esineda samas tähenduses kui asemel.
Näit. Ja mis nende omavahelistes juttudes ütlemata jäi, seda ütles nende eest nagu ikkagi see kiri, mis kõige taga oli, ja see õhtu, mil seda loeti (Tuglas, Armastuskiri, III).
3. ette esineb umbes samas tähenduses kui asemel.
Näit. Muidugi, kui Peter ise käiks töös veel täie mehe ette, ega ta siis nõndamoodi kubjast ei mängiks (Sirge, Maa ja rahvas I, I).
4. kallale, kallal, kallalt osutab tegevuse suundumist mingile objektile, selle juures olemist või sealt kaugenemist.
Näit. Pärast asus mätaste kallale (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Siin nad siis rahmisid igauks oma tüki kallal (Tuglas, Väike Illimar, XII).
5. poolt tähistab isikut või eset, kellelt või millelt tegevus lähtub.
Näit. "Pontuse poolt nülit poisid, tulge korraaks siia!" (Under, Nahakaupleja Pontus). Tugevalt, karmilt, puhalt hoidsid nad oma armastust, vanemate või saatuse poolt määratud meest (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, II).
6. pähe väljendab sama kui asemel, kuid esineb harva ja

peamiselt kõnekeelt matkivas pisut familiaarses stiilis.

Näit. "Mu koerad oleksid Mägiste vanema metssea pähe maha murdnud!" (Metsanurk, Ümera jõel, I, X).

7. päralt osutab kuulumist kellelegi.

Näit. Ei aidanud jumal, ei aidanud kurat, / ja teiste päralt on vara ja au (Under, Agulis). Ei ole mul neidki enda päralt olnud (Krusten, Noor aednik).

8. vastu osutab, mille eest, asemel midagi antakse, võetakse, tasutakse.

Näit. Silm silma, hammas hamba vastu - kui nad ainult seekord teda kinni ei nabi (Hint, Tuuline rand I, XVII).

III. KAASSÕNADE RÜHMITUS VASTAVALT KÄANDEILE, MILLLEGA SEOS ES NEID KASUTATAKSE

Domineerivas osas on eesti keele kaassõnad postposit-sioonid, mida kasutatakse genitiiviga. Preposit-sioone on vähe ja neid tarvitatakse enamasti partitiiviga. Teiste käänetega esinevaid kaassõnu on veelgi vähem.

G e n i t i i v i g a k a s u t a t a v a d p o s t -
posit-sioonid.

Ainult genitiiviga kasutatakse järgmisi postposit-sioone: aegu; all, alt; alutsi; asemele, asemel; oel; ette, ees, eest; heaks; hulka, hulgas, hulgast; jaoks; jook-sul; juurde, juures, juurest; järele, järel, järelt; järgi; kaasas; kallale, kallal, kallalt; kannule, kan-nul, kannult; kaudu; kaupa; keskele, keskel, keskelt; kestel; kilda, killas, killsast; kimpu; kiuste; kohale, kohal, kohalt, kohta; kõrvale, kõrval, kõrvalt ~ kõrva, kõr-vas, kõrvast; kätte, käes, käest; külge, küljes, kül-jest; küüsi, küüsis, küüsisst; ligidale, ligidal, ligi-dalt; lähedale, lähedal, lähedalt; manu, man, mant; meelest; najale, najal, najalt; näol; otsas, otsast; paiku; peal; pihta; poole, pool, oolt; poolest; pu-hul; põhjal; pähe; päralt; saatel; sekka, seas, seast; sisse, sees, seest; seltsi, seltsis, seltsist; taha, taga, tagant ehk takka, tagutsi; tarvis; teel; tõttu; vahela, vahel, vahelt; vahetsi; varal; vastas; veerde, veeres, veerest; viisi; võidu; võrra; vältel; äärde, ääres, äärest.

Pre- ja postpositatsioonid g e n i t i i v i g a .

Mõned kaassõnad esinevad nii nimisõna genitiivi järel kui ka ees. Osalt võivad nad seejuures tähenduslikult erineda. Niisugused genitiiviga kasutatavad prepositioonid ja postpositioonid on pealt, üle, ümbert, ümbert. Kaassõna läbi esinemise kohta genitiiviga vt. allpool 7 ja peale vt. 8.

Prepositioon

1. Essõnana esineb pealt harva, väljendades määra, eriti kõnekeeles. Näit. "Pealt saja muna kõvasti," ütleb Maali Rinne (Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII).

Postpositioon

Tagasõnana esinedes osutab pealt kohta, vahel ka määra, viisi, põhjust ja muidki suhteid. Näit. Veel ukse pealt nägi ta vana Rümpleri kogu, see istus leentoolis seljakil vastu tuge (Särgava-Peterson, Rahvavalgustaja, XXVII). Möödunud aastal teenis Kosta Jans luudade pealt oma kaheksasada kuus, aga põllul käija sai vaid kakssada (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II, XI). Nüüd pöördus ta kannal pealt ümber, jättis mahakukkunud piibu sinna paika ja ruttas tuppa tagasi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIX). Tüli tuleb tühja pealt, jaht jahumati pealt (Vanasõna).

2. üle esineb tavalisemalt prepositsioonina, tähistades ruumi- ja ajasuhteid, aga ka määra, viisi, võrdlust.

Näit. Nii rääkides sihitult silmadega ikka üle oru kõrtsi poole (Tuglas, Väike Illimar, XIII). Aeg oli üle südaöö (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 3). Konrad on üle pea võlgades (Kärner, Naine vaesest maailmast, VIII). Sina ei pea olema üle mõistuse vahva (Tuglas, Väike Illimar, XIV). Kartulipõllul on naisi üle ootuste palju (Kiik, Tondiõmaja II raamat, I, I). "Ei Roosit armastan rohkem kui pilli," seletas poiss. "Roosit armastan üle kõige." (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXIX)

3. Ruumilisi suhteid väljendades võivad umber ja ümbert ilma erilise tähendusliku vaheta esineda nii pre- kui ka postpositsioonina. Vrd. näit.

Õllekoja rahvas käis tööle ikka seda rada mööda, viitsimata teha kõverikku umber pleekaia (Tuglas,

Postpositsioonina väljendab üle põhjuslikke suhteid. Vahel võib see tähistada ruumilisi suhteid ja harva isegi määra.

Näit. Ta lüüas veel kaua oma abikaasa ja elu üle (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VII, 4). Oligi, mille üle pead murda (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIII). Tõnisele tuli see nüüd kõik meelde, et ta selle või teise asja, tööriista üle oli ennegi lehest lugenud, aga ka muud midagi kui lugenud (Mändmets, Külamehed, IV). Mingi tardumus, halvatus vajus ta üle (Sirge, Maa ja rahvas I, V). Ja nagu oma õiget neitsilikku põhimõtet kuulutades ütles ta: "Tubli majaema käib kõige üle!" (Särgava-Peterson, Rahvalugustaja, II)

Aga juba käis ta longates tuba mööda ja toa umber (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIX). Tüdruk hoidis

Väike Illimar, IV). Umbert pöldude käis jalgteer ringi, siis veel noorest kuu- sikust läbi ja siis tulid esiteks kirikuküla meeste heinamaad ja peale seda kõstri heinamaad (Mänd- mets, Alatu inimene).

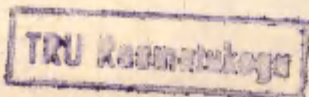
ikka veel viinapudelit peos, mille umbert paber üsna alla oli vajunud (Särgava-Peterson, Marjad silmas, II).

Umbkaudset arvestust väl- jendades kasutatakse aga ainult postpositsiooni: Neid oli kahekümne umber.

4. Luulekeeles, erandlikult proosaski võivad rütmilistel või erilistel stiililistel kaalutlustel ka mõned muud postpositsioonid esineda prepositsioonidena, nagu osu- tavad järgmised juhuslikult põimitud näited: All sõja verise taeva / ühe lasuga hävitab laeva / vaenuriigi ja end (Alle, Massmõrvade laupäeval). Pääl katuste nii kaugel taeva ahtakene viir kui pilge (Under, Tänaval 1). Uinuvad inimesed taga nummerdet uste, / kustuvad sil- mis ja majades tuled... (Barbarus, Filmvärss 3). Vesi rahuneb ja uus päike tõuseb tagant pilvesagara, mis jäänud tukkuma idataevasse (Sütiste, Mere kaudu lõuna- läände, I). Murede keskel ma magasin / vahel vaevade (Under, Pögenik). Kõnele - ei ole midagi vahel laotuse ja maa, / millest meie üle ei saaks (Sütiste, Mis on Sinuga?). Pääseb vahelt ukseingi / lendlema kui tuul (Sütiste, Rüblik). Vahalt puutüvede paistis õhtutaeva ahtake palangu viir (Mändmets, Kevadised veed, IV).

Partitiiviga kasutatavad pre- positsioonid.

Valdavalt osa eesti prepositsioonidest kasutatakse par- titiiviga. Mainitagu neist järgmised: enne, keset, kesk, kohe, pigi ja -poole, -pool, -poolt järelkompo- nendiga liitprepositsioonid: allapoole, allpool, alt- poolt; ettepoole, eespool, eespoolt; pealepoole, peal-

pool, pealtpoolt; sissepoole, seespool, seestpoolt; sinnapoole, sealpool, sealtpoolt; siipoole, siinpool, siitpoolt; tagapidi; tahapoole, tagapool, tagantpoolt; teispoole, teispool, teispoolt; väljapoole, väljaspool, väljastpoolt; ülespoole, ülalpool jm.

Näit. Pearu tahtis enne naabrit tammile saada (Tammisaare, Tõde ja õigus I, XIV). Toome helvetes, keset päikese lõõska, puhkasid ta lapsed (Tuglas, Toome helbed). Antsu süda lõi pehmeks kesk röömsat tuju (Kitzberg, Sauna-Antsu "oma" hobune). Eest! Lahti! Tähtedesse! Kohe ööd ja kuud! (Under, Vaguni aknal) Piki jõekallast kõndides katsus Bella Pauli võitmiseks rakendada kõik oma võlukumsti võtted (Semper, Punased nelgid, XXXVI). Allpool hiljaksjäänud kuud / laotuse põselohku / sujub valge pilvelint (Sütiste, Koit). Ilmselt oli laev altpoolt veeliini raskelt vigastatud ja lekkis (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, IX, 2). Nüüd seisis Kaarli mõisa tallide juures pealpool tuult küljes, kuhu Joosep ta oli jätnud (Hint, Tuuline rand I, XXV). Varsti sealpool tammi laskus auklik rada keskmisele järvele (Tuglas, Väike Illimar, IX). Ära hoopel siinpool oja (Vanasõna). Üks siinpool, teine säälpool ust (Under, Kaks kitse). Oma kahetsusega istus ta sageli mäel ja vaatas alla, sinnapoole Omajaani praegust küüni ja suuri kaski, kus ädal oli jälle lokkama hakanud, kuhu veed nüüd Omajaani nõlvakuile jäänud põldudelt vedasid kõik oma soolad ja mahlad (E. Krusten, Õne suurus, III). "Pühadekari" murdus pooleks veidi tagantpoolt fokkmasti (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, IX, 4). Teispool teed mustas määratu mudalagendik ja selle kõige kaugemas servas süttis paar tulukest (Tuglas, Hingemaa, II). Vidrik järgnes isa kutsele ja nad istusid tagakambris teine teispoole lauda (Raud, Kirves ja kuu, Mees maailmast). Koduasi jäta sissepoole värvavat, külaasi väljapoole värvavat (Vanasõna). See oli nagu

midagi iseenesest olevat, väljaspool ta enda tahet, ja vaevaga suutis ta mõtteid mujale juhtida (Tuglas, Väike Illimar, II). Oleks imelik olnud neid inimesi väljastpoolt valgusringi vaadata: kondised pead, pikad soonised kaelad, längus õlad, küürus seljad... (Tuglas, Hingemaa, III) Eit haaras kettakese oma kondiste sõrmedega, pistis nobedasti rüü alla ülespoole vööd, vaigistas loomi, kes olid urisema hakanud, ja saatis külalised lahkesti õue, manitsedes isegi koera, et see ei teeks kära (Metsanurk, Ümera jõel I, XIII). Käik näis paar silda ülalpool maad poollüangi müüris avanavat (Tuglas, Vabadus ja surm, III).

Partitiiviga kasutatakse ka prepositsioonilisi sõnaühendeid, mille järelkomponendiks on poole, pool, poolt. Näit. Istuti lavale, kahele poole akent ja jäädi ootama (Metsanurk, Ümera jõel I, XI). Ta vaatas eemale külla, kus talud kahel pool maanteed ulatusid aovalgusest punetava põhjakaare tagaseinale (Vallak, Viis vana ruuna, II). Kummalgi pool teed kees aga raevukas võitlus (Metsanurk, Ümera jõel II, XX). Väike osa temast ulatus ka teisele poole jõge ja võttis seal oma alla kogu jõe põlvkõverduse - jõekäär (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VIII). Koer plöksis tal teisel pool kraavi nina all (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV). Ta andis Madisele käsu, kraavile parajasse paika tamm sisse jätta ja siis teiselt poolt tammi kraav kuni jõeni valmis kaevata (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI).

M ä r k u s . Erandlikult võib piki siiski esineda ka postpositsioonina ajalises tähenduses. Näit. Aga ta oli aastate piki nõnda harjunud mõtlema, õppinud ka ütlema (Sirge, Maa ja rahvas I, I).

Pre- ja postpositsioon p a r t i t i i v i g a .
Ainus kaassõna, mida kasutatakse partitiiviga nii eeskui tagasõnana, on mööda. Ruumiliste suhete osutamisel

on õieti ükskõik, kas mööda on ees- või tagasõna.
Näit.

Prepositsioon

Pealegi jooksis ta nagu kurjast mööda mudasemaid ja pehmemaid kohti (Tamm-
saare, Tõde ja õigus I, XIV). Vaadelnud kõike se-
da mõne aja, hakkas Illi-
mar mööda häärberipoolset
järve minema (Tuglas, Väi-
ke Illimar, XXX).

Postpositsioon

Nii ulatus see murd tükk
maad jõe ärt mööda alla
(Tuglas, Väike Illimar,
XLI).

Ainult tagasõnana esineb
mööda tähenduses 'järgi,
kohaselt'.

Näit. Sest need hobused
polnud harjunud ühel nõul
sikutama, vaid igauks toi-
mis enese heaksarvamist
mööda (Tuglas, Väike Illi-
mar, XV).

Postpositsioon p a r t i t i i v i g a

Ainus postpositsioon, mida kasutatakse partitiiviga,
on pidi. Meeles tuleb aga pidada, et pidi on oma eel-
komponendiga liitunud juhul, kui sellel ei ole atri-
buuti, moodustades nõnda liitsõnu, nagu kättpidi, nur-
kapidi, nägupidi, kõikepidi, käsi-
pidi jne., mida meil
tavaliselt grammatikas peetakse liitadverbideks.

Postpositsioonina esineb pidi aga juhtudel, kui nimi-
sõnal on ees täiend või kui pidi kuulub rohkem kui ühe
mitmusliku nimisõna juurde.

Näit. "... Küllap täna hakkas Kostast igav ja siis ot-
sis neid paiku pidi, kus koos käidud," oletab Präll
(Klik, Tondiõomaja II raamat, II, IV). Nüüd tuli ta
järve teist poolt pidi (Tuglas, Väike Illimar, XXIII).
Ta kargas malakast kõrvale, lendas ettevisatud lauast
õhku ja käis ühtevisi nii teel olevaid inimesi kui
tee ääres kasvavaid puid pidi (Tuglas, Väike Illimar,

XXXVIII). Ronite aga laopealseid ja aitaaid pidi ...
Tuglas, Suveõõ armastus) Siiski ka: Mutid tulevad kü-
lavaheteed pidi pühalike nägudega, nagu palverännakul
(Kiik, Tondiõõmaja I raamat, I, VIII).

Genitiiviga ja partitiiviga
kasutatavad kaassõnad.

Nii genitiiviga kui partitiiviga kasutatakse kaassõnu
alla, kaudu, ligi, pärast, vastu, kusjuures need kõik
võivad esineda ees- ja tagasõnadena.

Genitiiviga

1. Genitiiviga esinedes on
alla põhiliselt ruumilisi
suhteid väljendav poatpo-
sitaioon.

Näit. Suured saunakatlad
pumbati vett täis, nende
alla läideti tuli ja kui-
vanud kolmjalad kisti ke-
set eeskoda (Tuglas, Väi-
ke Illimar, XXVIII).

Prepositsioonina esineb
ta samas tähenduses harva
ja ainult erilises stii-
lis.

Näit. Oi ema, ema, sina,
kes väsinult üle mõisa
kartulivagude komberdasid,
ihu rase ja meel häbidest
ning valudest tuim, miks
ei uputanud sa end lina-
ligude tõrvasesse põhja,
alla linavihkude, alla ki-

Partitiiviga

Partitiiviga esineb alla
ainult prepositsioonina,
väljendades suunda.

Näit. Pearu katsus ühes
suvilisega veele takis-
tust teha, aga see ei õn-
nestunud: vägev vool kis-
kus mättad käest ja viis
nad alla vett jõe poole
(Tammaare, Tõde ja õigus
I, XIV).

viste parvede! (Tuglas, Vabadus ja surm, IV)

Kui alla tähistab määra, siis esineb ta prepositsioonina genitiiviga või partitiiviga:

Igale viiskümmend - alla sellele ei tule omaga läbi. Ja aeg on jalga lasta." (Vallak, Viis vana ruuna, I)

Alla seda ei maksa hakatagi (Kibuvits, Soomus-tüdruk, XV).

2. kaudu esineb eesti kirja-keeles enamasti genitiiviga seostuva postposit-sioonina tähenduses 'lä-bi'.

Näit. Ainult härmatise varisemine näitas veel, milliste okste kaudu ta läks (Tuglas, Väike Illi-mar, XXX). Antsu kaudu läks see sõnum äia ja äm-magi kõrvu (Metsanurk, Pu-nane tuul, XIX).

Partitiiviga esineb kaudu üksnes postposit-sioonina tähenduses 'mööda'.

Näit. Punaseid sõjamehi läinud veel maanteed kaudu linna poole, tee äärest küladest võetud moona ja hobuseidki (Metsanurk, Pu-nane tuul, XXXVI). Ta ei luusinud enam külasid kaudu ümber, sest ta hä-benes ennast inimestele näidata; ainus koht, kuhu ta veel ajuti jala tõstis, oli Villu sepapaja (Born-höhe, Villu võitlused, VII).

Harva väljendab postpo-sitsioon kaudu abinõu, va-hendit.

Näit. Seletuseks lisasid nad juurde, et põgeneja talupoegade ülesässitaja olevat, keda nemad jälge-de kaudu metsas taga aja-

nud, kuni jäljed suurele teele ära lõppenud (Bornhöhe, Villu võitlused, V). Väga harva erilises stiilis võib seda tähenduses 'läbi' kasutada ka prepositsioonina.

Näit. Kust leida oma kodumaad, kuis meenutada lapsena kui kaudu une kuuldud emakeelt? (Tuglas, Merineitsi, IV)

3. Postpositsioonina esineb ligi genitiiviga, tähistades ruumilisi suhteid või umbkaudset arvestust. Näit. Ja kes neid kõiki ei tunne, ärgu mingi korstna ligigi (Tuglas, Väike Illimar, XVI). Aga Kõrboja perenaine ajas vaevalt kolmekümne ligi ja tema pisut mehelikes liikmeis oli veel jõudu küll (Tammsaare, Kõrboja peremees, XXII).

Genitiiviga seostuva prepositsioonina tähistab ligi ka umbkaudset arvestust.

Näit. Näis tõenäolikkuna, et kuigi ehk endine sulane Jaagup peksu oli korraldanud, siis ometi polnud ta ise sellest osa

Prepositsioonina esineb ligi partitiiviga, väljendades ruumilisi suhteid.

Näit. Hirmunult tõmbas Popi laiad taksikõrvad ligi pead (Tuglas, Popi ja Huhuu, II). Ilm oli endiselt sompus ja taevas ligi maad (Tuglas, Väike Illimar, XXVI).

Luulekeeles võib ligi kasutada ka postpositsioonina.

Näit. Kõik liikmed tema tühja kõhu vangid - / Maad ligi pilgud - teisi ei või (Under, Sant).

võtnud: olid kindlad tõendused käepärast, et Jaagup oli peksu õõl ligi kümne versta taga (Tamm-
saare, Tõde ja õigus I, XVI).

4. Postpositsioonina on pä-
rast tavalisem. Esineb genitiiviga ja väljendab peamiselt põhjust ning aega.

Näit. See võis küll surma pärast olla (Tamm-
saare, Tõde ja õigus I, XVII). Vähe aja pärast kostis õuest kära ja hele kisa (Metsanurk, Punane tuul, XVI).

Arhailine tundub olevat pärast-sõna kasutamine tähenduses 'järgi'.

Näit. Kes kõikide meele pärast tahab olla, ei jõua ühegi meele pärast olla (Vanasõna).

5. Genitiiviga esineb vastu postpositsioonina, tähis-
tades suhtumist, suhet, võrdlust, kohta, viisi jm.
Näit. Ainult huvi nende imelikkude istujate vastu hoidis teda veel ärkvel (Tuglas, Väike Illimar, XLI). Lell tahab neid mui-

Prepositsioonina esineb pärast partitiiviga ja sel on ainult üks funktsioon - väljendada aega. Näit. Nõnda lõppeski perenaise ja tüdruku jutt pärast aastast kooselamist (Tamm-
saare, Tõde ja õigus I, X).

Partitiiviga esineb vastu prepositsioonina, märkides kohta, suunda, aega, viisi.

Näit. Illimar taganes vastu puud järve järsul kaldal (Tuglas, Väike Illimar, XI). Ainult kangekaelne kajakas uhjutas

dugi enesele osta ja Avvus oma pastelde vastu vahetada (Tuglas, Väike Illimar, XXXV). Nüüd pistis Pearu suure häälega lõugama, sest muud ei julgenud ta üleaedse vastu ette võtta (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XI). Simmel ei lõuga küll just lõotsmooriku vastu, aga küllap temagi oma häält tõstab, kui Mihkel puutiku kõvemini näpu vahele võtab (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXVI). Ta tõmbas neiu selja tugevasti enese vastu ja hoidis teda kõvasti oma rinna ligi (Särgava-Peterson, Rahvaalgustaja, VIII). Aga tädi ei tohi, sest ta kardab oma vanameest, kes kardab Andrest, nõnda et tädi isegi nagu Andrest kardaks, oma tahtmise ja parema arusaamise vastu (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXIV). Neid karastatakse udude ja niiskete tude vastu (Panso, Teaterlik Inglismaa ja inglise teater).

meeleheitlikult tiibadega vastu tuult (Mändmets, Meri ja armastus, II). Ja vastu sügisööd astus ta välja õueväravast (Mändmets, Laanemetsa veskitalu. Jooni poisikese elust, kellest arvati, et temast ei saa head nahka, II). On see surmaaaim või nõrkus, / mis neid vesisilmi tõrgub / käia tapamaja sihis / vastu võigast sügisööd (Sütiste, Vastu ööd). Ent Lonni meeldis talle ja juba üksnes see, et tüdruk vastu isa tahtmist oli valmis talle naiseks tulema, kannustas Peetrit taga (Hint, Tuuline rand I, XXIV).

Kaassõnu genitiiviga ja nominatiiviga.

Genitiivi ja nominatiiviga esinevaid kaassõnu on ainult läbi ja otsa.

1. Nominatiiviga

esinedes on läbi postpositsioon, mis tähistab aega.

Näit. Kosjarahva hobused krõmpsutasid Veera Ivaski tallis öö läbi ristikheina (Klik, Tondiõmaja II raamat I, IX). Aga vist on kõige õigem ööd läbi linna poole liikuda (Met-sanurk, Punane tuul, XXXIII).

Genitiiviga

esineva postpositsioonina väljendab läbi põhjust, abinõu, vahendit, harva suunda, ka viisi ja aega. Näit. Niisugune võib oma rumaluse läbi isandat viihastada ja sel kombel võivad veel viimsel silmapilgul kõik magusad lootused vette vajuda (Mändmets, Külamehed, IV). Põlat proleet / ning enese isand / vaevade läbi tast sai (Sütiste, Vaevamägede mailt). Igal laupäeva õhtul küsis üks kihisev hääl, mille kõla kord-korralt kurjemaks muutus, selle augu läbi: "Kas ütled?" (Bornhöhe, Vürst Gabriel, XIII) Kahju läbi saadakse targaks (Vanasõna). Nüüd sõtkusid lapsed suve läbi pori (A. Beekman, Kuradilill, I).

Prepositsioonina koos genitiiviga tähistab läbi suunda, viisi ja aega.

Näit. Need olid vististi läbi aiaaugu juba teispe-re rukkisse läinud (Tamm-

saare, Tõde ja õigus I, X). Ainult tema hädaline kiisendamine kuuldus selgesti läbi merekohina (Mändmets, Meri ja armastus, II). Ma üksikuna kinost tulen / ja läbi saju otsein teed (A. Sang, Ma üksikuna). Kas on nad kui kodutud ilmas / Läbi suvede rännanud? (Haava, Sügise-muinasjutt).

2. Nominatiiviga esineb ka postpositioon otsa temporaalses tähenduses.

Näit. Paugutasid vahel päev otsa võsas (Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII). Jaanil surub südame all, nagu oleks ka öö otsa viina võtnud (Kiik, Tondiõomaja I raamat, II, IX). Minu tervis on praegu nii hea, et võin päevad otsa masinat vuristada (Rängel, Õnne jahil, XV).

Genitiiviga väljendab postpositioon otsa harilikult kohta, harvem aega. Näit. Selle palgivirna otsa, madala õlgkatuse alla määrati lõpuks suvine kohtamispaik (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXII). Aga tulevaks kevadeks peab teda vähemalt niipalju olema, et kaheksa hobusega saab päeva otsa käristada (Tammsaare, Tõde ja õigus I, VII).

Kaassõna genitiiviga, partitiiviga ja elatiiviga. Ainus kaassõna, mida kasutatakse kolme käändega, on peale. Kõige sagedamini tarvitatakse peale postpositioonina genitiiviga, kusjuures see väljendab mitmesuguseid ruumilisi ja ajalisi suhteid,

samuti põhjust, eesmärki, seisundit, olukorda, suhtumist, harvem muudki.

Näit. Pärast sööki läksid mehed trepi peale, kus hakati õlut edasi võtma (Särgava-Peterson, Rahvaalgustaja, XII). Pill tuleb pika ilu peale (Tõnassõna). Selle peale ei vastanud Andres midagi, ja mõnda see jäigi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXV). Kisa peale ärkas vanem tütar magamast, ronis süngist välja ja vaatas, kuidas ema talitas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIII). Präll on Oadu ütlemise peale hingepehjana solvunud (Kiik, Tondiõomaja, II raamat, II, X). "Siis ma mõtlen palgihunniku ja sinu peale," lubas Joosep (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXII). Sellepärast siis tuli tal peale rahatrahvi ka kaheks päevaks vee ja leiva peale minna (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVIII). Andres oli nüüd poisi peale väga pahane, aga Pearu käis ja itsitas (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XV). "Palju te möödunud aastal normipäeva peale raha saite?" (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII)

Prepositsioonina g e n i t i i v i g a esineb peale välistavas, eksklusiivses tähenduses. Harvem osutab see määragi.

Näit. Peremees ei rääkinud Mariga peale tarviliku enam midagi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVIII). Kuid peale nende raamatute laenati mujaltki (Tuglas, Väike Illimar, XXXI). Peale tuhande rubla kuus teeb pere piima pealt raha (Kiik, Tondiõomaja II raamat, I, VIII).

Prepositsioonina võib peale esineda ka p a r t i - t i i v i g a, tähistades aega.

Näit. Peale pulmi asus Liisi sauna, nagu oli ta olnud enne sedagi (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXVI). Peale ema surma sai isast nagu teine inimene (Tammsaare, Põrgupõhja uus Vanapagan, XVII).

Paremaks peetakse samas tähenduses kasutada prepositsiooni pärast.

Postpositsoonina esineb peale veel e l a t i i v i -
g a ainult ühes funktsioonis, väljendades nimelt aega,
millest alates midagi toimub.

Näit. Oli just see juhtunud, mida Illimar juba hommi-
kust peale kartis (Tuglas, Väike Illimar, XII).

Vrd. ka saadik.

Postpositsoon g e n i t i i v i ja k o m i t a -
t i i v i g a .

Ainus postpositsoon, mida põhiliselt kasutatakse ge-
nitiiviga kaasasolu väljendamiseks, kuid mis harva võib
esineeda ka komitatiiviga selle funktsiooni rõhutami-
seks, tugevdamiseks, on seltsis.

Näit. Ta imetles isa, ja lelle seltsis oli tal hea ol-
la (Tuglas, Väike Illimar, III). Üürikese aja pärast
oli mees leitud ja tema kolme koeraga seltsis sinna
toodud (Kreutzwald, Õnne-rublatükk).

Postpositsoonid e l a t i i v i g a .

Elatiiviga kasutatakse postpositsoone peast, saadik,
~ saati (harv.).

Näit. Kui tema poeg ka veel vanast peast niisugune
oleks! (Metsanurk, Punane tuul, XXXI) Oma ühist kraa-
vigi kaevasid nad tänavu varasest kevadest saadik
(Tammaaare, Tõde ja õigus I, X). Paraku hakkas ta nä-
gema neid aga alles siis, kui üks neist, õieti see,
kellega ta oleks võinud olla lapsepõlvest saati süda-
mesõber, äkitselt suri (Hint, Tuuline rand I, XII).

Prepositsoon a l l a t i i v i g a .

Ainsa prepositsoonina esineb allatiiviga tänu.

Näit. Tänu Kalandus- ja Kaubandusministeeriumile on
isegi rannakülades tekkinud imelik olukord (Smuul, Kir-
jad Sõgedate külast, VIII, 3).

Prepositsioon terminatiiviga.

Terminatiiviga kasutatakse selle funktsiooni rõhutamiseks, tugevdamiseks, täpsustamiseks prepositsiooni kuni.

Näit. Lainetades tuli sealt vaikne helin läbi õhusina ja kumises kõrvus kuni uue löögini (Metsanurk, Punane tuul, VII). Kulus aega kuni järgmise pühapäevani (Tammisaare, Tõde ja õigus I, XXXVII).

Prepositsioon abessiiviga.

Abessiiviga kasutatakse selle funktsiooni rõhutamiseks, tugevdamiseks, täpsustamiseks prepositsiooni ilma.

Näit. Ja ilma pikema kaalutluseta pöördus ta sinnapoolle, ikka kelku taga vedades (Tuglas, Väike Illimar, XXX).

Kaassõnu komitatiiviga.

Komitatiiviga esinevad kaassõnu, mis vaid rõhutavad täpsustavad, tugevdavad selle tähendust, on koos, kõige, tükkis ja ühes.

Kõige tavalisem komitatiiviga kasutatav kaassõna on ühes, mis harilikult on prepositsioon, aga võib esineda ka postpositsioonina.

Näit. Eesperes oli kodu ainult perenaine ühes väikese lapsega (Tammisaare, Tõde ja õigus I, X). Jõukusega ühes kasvab hädaoht lõunast (Metsanurk, Ümera jõel I, XV). Prepositsioonina, harvem ka postpositsioonina esineb koos.

Näit. Koos palgaga kuulus selle ameti juurde väike maakoh, mida ta haris (Reiman, Rambivalgus süttib, I). "Ma usun, teiega koos pole mul ühtegi vasenlast vaja karta," lüüsi ta naeratades, tõusev puna poskedes (Vilde, Mahtsa sõda, XXVII).

Ainult prepositsioonina esineb kõige, mida aga harilikult kasutatakse veidi familiaarses stiilis.

Näit. "Nüüd on minu nõu, et läheme siiasamasse lähedale metsa, kõige hobustega. ---" (Metsanurk, Ümera jõel II, I). Ma ronisin lakka ja pugasin kõige mudaste püksetega karjapoisi lähedale heinte sisse (Mändmets, Alatu inimene).

Kõnekeelele omane on harva esinev kaassõna tükkis.

Näit. "Minia ja teenijaga tükkis." (Metsanurk, Punane tuul, X)

IV. KAASSÕNADE KÄANDEVORMIDEST

Samuti kui adverbide puhul võime kaassõnadelgi konstateerida teatavaid käandevorme. Enamasti esineb kolm kohakäänet. Niisugused käandevormid pärinevad ajast, kui postpositatsioonid olid alles nimisõnu ja deklinaatorid peale kohakäänete ka muudes käänetes. Kohakäänete vormid on abstraherunud tagasõnadeks. Nõnda võime ütelda, et teatavil kaassõnadel esineb defektiivne deklinatsioon, mis piirdub ainult sise- või väliskohakäänetega. Eriti rohkesti on niisuguseid kolmes kohakäändes deklinaatorivaid postpositioone ruumisuhete väljendavate tagasõnade hulgas, mõni üksik esineb ka seisundit või viisi tähistavate tagasõnade seas.

Sisekohakäändeis - illatiivis, inessiivis ja elatiivis - esinevad järgmised postpositioonid:
ette, ees, eest; hulka, hulgas, hulgast; juurde, juures, juurest; kilda, killas, killast; kätte, käes, käest; külge, küljes, küljest; küüsi, küüsis, küüsisist; otsa, otsas, otsast; sekka, seas, seast; sisse, sees, seest; seltsi, seltsis, seltsist; veerde, veeres, veerest; äärde, ääres, äärest.

Väliskohakäändeis - allatiivis, adessiivis ja sblatiivis - on järgmised postpositioonid:
järele, järel, järelt; kallale, kallal, kallalt; kannule, kannul, kannult; keskele, keskel, keskelt; kohale, kohal, kohalt; ligidale, ligidal, ligidalt; lähe-

dale, lähedal, lähedalt; najale, najal, najalt; peale,
peal, pealt; vahela, vahel, vahelt.

Harva võib postpositsioon esineda nii välis- kui sise-
kohakäändeis, nagu näit. kõrvale, kõrval, kõrvalt ~
kõrva, kõrvas, kõrvast.

Samuti harva esineb tagasõna illatiivis ja vanades
üldkohakäändetes lokatiivses essiivis ja ablatiiv-
ses partitiivis, nagu näit. alla < ⁺alaken, all <
⁺alna, alt < ⁺alta ja poole, pool, poolt.

Kuid peale kohakäändete on võinud kaassõnadeks kujune-
da muudki käändevormid, milles noomen on kaotanud oma
esialgse leksikaalse tähenduse ja muutunud kaassõnaks.
Esitatagu allpool näiteid eesti kaassõnadest käändete
kaupa.

Nominatiiv esineb kaassõnades kesk, ligi, läbi, taga,
tänu, üंबर.

Genitiiv: enne, ilma, kõige, võidu, võrra, üle.

Partitiiv: järgi, kaudu, kaupa, takka, tõttu, viisi,
ümbert.

Illatiivivormis on postpositsioonid: kimpu, kohta, möö-
da, pihta, pikka, pähe.

Inessiiv: kaasas, koos, vastas, tükis, ühes.

Elatiivis: meelest, peast, poolest, pärast.

Allatiivis on asemele.

Adessiiv esineb paljudes postpositsioonides: asemel,
eel, haaval, jooksul, kestel, näol, puhul, põhjal,
teel, uhal, vahel, varal, vältel.

Ablatiivis on päralt.

Translatiivis on heaks, jaoks.

Terminatiivis on kuni.

Lisaks leidub kaassõnade hulgas mõningaid tänapäeva
eesti keeles väljasurnud käändeid.

Prolatiivivormis on postpositsioonid alutsi, esitsi,
tagutsi, vahetsi.

Ekstsessiivis: tagant, mant.

Latiivis: taha, manu.

Esitatud kaassõnad on ainsuses. Üksnes harva leidub ka mitmuslikke vorme, nagu näit. instruktiivid paiku (~paigu) ja piki. Peale nende on i-mitmuses väliskohakäändelised kannule, kannul, kannult (< kand) ja sisekohakäändelised küüsi, küüsis, küüsisist.

V. KAASSÕNADE PÄRITOLUST JA NENDE VAHEKORRAST TEISTE SÕNALIIKIDEGA

Eesti keeles nagu teisteski soome-ugri keeltes on adverbid ja kaassõnad tekkelt hilisemad kui muud sõnaliigid. Mõlemad pärinevad algselt noomeni- või harvem verbivormidest.

Eesti keeles on arvukalt kaassõnu, eriti postpositiivseid. Postpositiivsed on vanemad, prepositiivsed tunduvad hilisemad. Ent eesti postpositiivsed ei pärine siiski mitte soome-ugri ajastust, vaid on arenenud palju hiljem, osalt vahest läänemeresoome algkeeles, suuremalt osalt aga alles eesti keele eraldi elu ajal, kuigi tüved, millest nad on lähtunud, võivad olla vanemad. Kaassõnad on päritolult selged, läbipaistvad. Enamasti pärinevad nad substantiividest, millele on liitunud käändelõpp. Nende arenemiskäiku võib vahest kujutleda järgmiselt: mõne ruumimõistet tähistava substantiivi käändevormi hakati kasutama mingi kohamääruse või muu suhte väljendamiseks. Niisugune substantiiv moodustas mõne teise sõnaga possessiivse konstruktsiooni. Näit. väljendis maja ees on ees algselt olnud põhisõna, substantiiv, millele on liitunud kohakäände lõpp, ja see on tähistanud kohta. Selle ette on lisatud valdajat väljendav genitiiv: [†]majan edes-nä > maja ees. Viimase tüvi on säilinud eesti sõnas esi, mille vasteid leidub kõigis soome-ugri keeltes. Niisiis tähendaks väljend maja ees algselt 'maja ees oleval alal'. Aja jooksul tuhmus sellistes

konstruktsioonides kohakäändes esineva põhisõna tähendus, vorm abstraherus, kaotas iseseisvuse ja muutus postpositsiooniks, mis alguses väljendas ainult lokaalseid suhteid. Leksikaalset tähendust hakkas kandma ees olev genitiivis sõna. Adverbiks : tusid taolised kohakäändeis substantiivid aga verbiga seostudes.

Alguses väljendasid genitiiv + postpositsioon ainult ruumilisi suhteid, varsti seejärel ka ajalisi. Alles hiljem lisandusid neile mitmesugused muud, nagu põhjuslikud, olukorda ja viisi tähistavad, tegevuse vahendid, suhtumist, mõõtu jne. väljendavad suhted. Et ruumilis-ajalisi tagasõnu on palju rohkem kui muid suhteid väljendavaid, peaks omalt poolt osutama esimeste suhteliselt suuremale vanusele.

Soome-ugri keeltele on algselt omased olnud postpositsioonid, indoeuroopa keeltele aga prepositsioonid. Et postpositsioonid ei ole kaotanud mitte ainult leksikaalset tähendust, vaid tavaliselt ka sõnarõhu, siis on paljudes soome-ugri keeltes postpositsioonid tihti niivõrd kindlalt liitunud põhisõnaga, et on muutunud käändelõppudeks. Eriti rohkesti on selliseid käändeid ungari keeles. Eesti keeles on hea näide kaasäitleva käände areng, mida võib jälgida vanas kirjakeeles. Alles XVI sajandil esines kaasäitleva asemel omastav + tagasõna kaas: sen Issan kaas (Wanradt-Koell) = sen isan kaas 'selle isaga'. Sajandi jooksul või pisut hiljem arenes sellest konstruktsioonist tänapäeva kaasäitleva käände lõpp -ga.

Eesti kaassõnad moodustavad süsteemi, mis on pika aja jooksul arenenud. Sellesse süsteemi kuuluvad üksikud kaassõnad on eri aegadel ja eri viisil arenenud. Nii on meie kaassõnade hulgas vanemaid ja hilisemaid. Alguses on postpositsioonideks muutunud peamiselt substantiivid, mis väljendasid ruumiga seotud mõisteid. Näit. ette, ees, eest pärinevad tänapäeval vananenud

sõnast esi (genitiiv ee) 'ees olev ala või tükk'. Samast sõnast lähtub ka eel. alla, all, alt tüvisõna on ala (varasem ⁺ali), kohale, kohal, kohalt, kohta < koht; otsa, otsas, otsast < ots; vahale, vahel, vahelt < vah; äärde, ääres, äärest < äär jne. Nende hulgas leidub ka kehaosade nimetusest pärinevaid tagasõnu, mis osutab, et esialgu on inimene lokaalsete suhete tähistamisel iseendast lähtunud. Näit. kannule, kannul, kannult < kand; kõrvale, kõrval, kõrvalt < kõrv; kätte, käes, käest < käsi; külge, küljes, küljest < külg; peale, peal, pealt < pea, pää; sisse, sees, seest < si (kond) jne.

Algselt ruumi tähistavaist substantiividest on lähtunud ka rida niisuguseid kaassõnu, mille tüvisõna tänapäeva eesti keeles tavaliselt enam ei esine, kuid võib ette tulla liitsõnades, tuletistes, adjektiivides. Näit. najale, najal, najalt < najatama; kaudu < kaud 'suund, tee' (Wiedemann); keskele, keskel, keskelt < kesk (vrd. keskpaik); ligi, ligidale, ligidal, ligidalt < ⁺liki (vrd. ligem, ligimene, liginema); lähedale, lähedal, lähedalt < lähi- (vrd. lähikond, lähinema, lähem); taha, taga, tagant ~ takka < ⁺taka (vrd. tagajalg, taganema, tagasi). Vanast tundmatust möö-tüvest pärineb mööda, mille vasteid leidub peaaegu kõigis soome-ugri keeltes.

Enamikku neist postpositsioonidest iseloomustab kolme-suunalisus nagu soome-ugri keelte kohakäändeidki. Suuremalt osalt kuuluvad sellised postpositsioonid vanimate hulka ja moodustavad meie tagasõnade tuumiku. Verbist lähtunud kaassõnu on vähe. Mainitagu neist elatiiviga esinevaid saadik ja saati, mille tüvi on saama. Genitiiviga kasutatav kiuste pärineb ilmselt hilisemast ajast ja on algselt da-infinitiivi instruktiiiv ⁺kiusatten.

Eessõnad on tekkeldasa hilisemad kui enamik tagasõnu. Vististi on eesti eessõnad lähtunud adverbidest nagu indoeuroopa keelte prepositsioonidki. Eesti keeles on vähe eessõnu ja peale kahe erandi võivad need kõik esineda ka adverbidena. Määrsõnaline vaste puudub ainult eessõnadel keset ja kesk. Samuti puudub see indoeuroopa keelte eeskujul viimasel ajal tekkinud prepositsioonil tänu, mida kasutatakse allatiiviga.

Eesti keeles on rida kaassõnu, mis esinevad üksnes postpositsioonidena, nagu näit. jooksul, kestel, meelest, näol, paiku, poolest, puhul, päralt, teel, tõttu, uhal, varal, vältel jne. Need on tekkelt hilisemad. Nende seos lähtesõnaga on alles ilmne ning need võivad esineda ka substantiivi käändelise vormina otseses tähenduses, näit. jooks - jooksul, nägu - näol, puhk - puhul, tee - teel, meel - meelest jne.

Valdav enamik eesti kaassõnu esineb ka adverbidena. Seik, et sama sõna võib kontekstist olenevalt kuuluda kahte sõnaliiki, pole midagi erandlikku teisteski soome-ugri keeltes. Et adverbe ja kaassõnu üksteisest eraldada, tuleb jälgida, kuidas neid lauses tarvitatakse. Adverbid võivad esineda iseseisvalt või kuuluda ühendverbide koosseisu, kuna post- ja prepositsioonid ei esine iseseisvalt, vaid kuuluvad ainult käändsõnade juurde, millega koos nad vahel tähistavad samu suhteid kui teatavad käändevormid. Adverbid võivad olla iseseisvaks lauseliikmeiks, post- ja prepositsioonid mitte (küll aga võib lauseliikmeks olla kogu kaassõnaline konstruktsioon). Eelöeldu illustreerimiseks võrreldagu järgmisi lauseid:

Postpositsioonid:

Pikapeale märkas Illimar, et päike pilve alla kadus ja puudes kohin tõusis (Tuglas, Väike Illimar, XI).

Adverbid:

Ja Illimar lendas alla (Tuglas, Väike Illimar, XXVI).

Illimar seisis kõheldes selle veetleva liuvälja ees (Tuglas, Väike Illimar, XXVI). Ja mõne pariseva lõõgi järel katkes ta, et siis jälle niisama alata (Tuglas, Väike Illimar, XIII).

Hunt põgeneb kurja koera ees (Vanasõna).

Ja nii oli Illimar asetatud kohe suure kiusatuse ette (Tuglas, Väike Illimar, VII). Ja ta kadus kuivatise nurga taha (Tuglas, Väike Illimar, XXVI). Viimaks ei saanud ta muidu, kui tõusis oma paigalt ja läks istus üleaedse kõrvale (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVII).

Külaliste ees langes Fredi käsi vahel Lilli õlale, et näidata, kui harmooniliselt nad igasuguse keelepeksu kiuste elavad (Rängel, Õne jahil XIII).

"Mõni teine oleks selle nahatäie kätte ammugi suranud." (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XVI)

Ja nõnda jäidki laudad uksepiitade külge sigade kaitseks (Tammsaare, Tõde ja õigus I, III).

Juss vehkis oma vikatiga ees, Mari järel (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XII).

Eest lähenes kiiresti rand (Smuul, Kirjad Sõgedate külast VIII, 1).

Mobist aga jätkus kõikjale, ette ja taha ning kõrvale, tänu tema neljale jalale (Tuglas, Siil).

Ma vaatasin kogu aeg kella, aeg venis nagu kiuste (Promet, Meesteta küla I, V).

Aga kätte saab tingimata (Tuglas, Suveöö armastus).

Ja siis jäigi talle külge hüüdnimi "vakk vilja" (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, 2).

Tänava lähedal, rukkiväljal, laulab rääk oma ühetooni- list laulu (Luts, Suvi I, VII).

Kõrgel koorma otsas istus Jaan Eevaga (Särgava-Peter- son, Ühe härja elulugu, V).

Kes leemega suu põletanud, puhub isegi vee peale (Vana- sõna).

Muidu selle pihta laeng su ainult tühi tuul (Under, Valge lind).

Oled vist kogemata mõne kurjategija nägu ja tema pähe löksu läinud, vaene talleke," pilkas sepp --- (Bornhöhe, Villu võitlused, V).

Süngelt sügis seisab üle linna, / päike kuude takka korra pilgutab (Kärner, Sü- gissünge).

Prepositsioonid:

Pearu tahtis enne naabrit tammile saada (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV).

Merd ta ei näinud, kuid see oli päris lähedal, lõhnas kutsuvalt samas kadakate taga (Smuul, Kirjad Sõgeda- te külast, "I, 3).

"Kallis külaonu, kivid ot- sas, see oli viimane, enam ei saagi loopida," irvitas poiss (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIV).

"Härra, võtke siis peale minu hobune." (Mändmets, Raske ülesanne)

Kes pihta saab, see karjub (Vanasõna).

Rävalani on mul kõik läbi käidud mitmesse pähe (Met- sanurk, Ümera jõel II, XII).

Nõnda vanker veereb, kuidas takka teda lükatakse (Vana- sõna).

Peaasi: miks kurjustas mees enne, kui ta ei teadnud, mis teeb vihm (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XIII).

Ühtegi head ei saa ilma vaevata (Vanasõna).

Ilm oli endiselt sompus ja taevas ligi maad (Tuglas, Väike Illimar, XXVI).

Illimar liikus üksi mööda järvekallast (Tuglas, Väike Illimar, XXXIX).

Teispool teed mustas määra-tu mudalagendik ja selle kõige kaugemas servas süttis paar tulukest (Tuglas, Hingemaa, II).

Oleks imelik olnud neid inimesi väljastpoolt valgusringi vaadata: kondised pead, pikad soonised kaelad, längus õlad, küürus seljad ... (Tuglas, Hingemaa, III)

Hiline vares jääb saagist ilma (Vanasõna).

Parem sõber, kes ligi, kui vend, kes kaugel (Vanasõna).

Korstnapühkija Schwarz läks temast mööda! (Tuglas, Väike Illimar, XLI)

Tuld tõmmati teispool kaldal, süüdati pabeross ja vilistati hobuseid jooma (Vallak, Lodjavahi surm).

See ei olnud kõrge, aga vall oli väljastpoolt järsu küljega ja kõrge palkseinaga (Metsanurk, Ümera jõel II, XIII).

Adverbidena võivad esineda järgmised kaassõnad:

alla, all, alt; asemele; eel; enne; ette, ees, eest; ilma; juurde, juures, juurest; järele, järel, järelt; kaasas; kalla-
le, kallal, kallalt; kannule, kannul, kannult; kaudu; kes-
kele, keskel, keskelt; kimpu; kiuste; kohale, kohal, kohalt;
kohes; koos; kuni; kõige; kõrvale, kõrval, kõrvalt; kätte,
käes, käest; külge, küljes, küljest; ligi, ligidale, ligi-
dal, ligidalt; lähedale, lähedal, lähedalt; läbi; mööda;
otsa, otsas, otsast; peale, peal, pealt; pihta; piki; poole,
pool, poolt; pähe; pärast; saadik, saati; sekka, seas, seast;
sisse, sees, seest; taha, taga, tagant, takka; tarvis;
tükkis; vahele, vahel, vahelt; vastas; vastu; võidu; ühes;

üle: ümber, ümbert: aialpoole, allpool, altpoolt: ettepoole, eespool, eestpoolt: pealepoole, pealpool, pealtpoolt: sissepoole, seespool, seestpoolt: sinnapoole, sealpool, sealtpoolt: siiapoole, siinpool, siitpoolt: tahapoole, tagapool, tagantpoolt: teispoole, teispool, teispoolt (teisele poole, teisel pool, teiselt poolt): väljapoole, väljaspool, väljastpoolt: ülespoole, ülalpool jm.

Nagu selgub, on enamik kaassõnu ühtlasi ka adverbe.

Olgu märgitud, et mõni kaassõna võib esineda isegi konjunktsioonina, nagu näit. saati, kuni. Vrd. järgmisi lauseid:

Postpositsioon

Lapsest saati on ju teine niisuke imelik ja omaette (Mändmets, Vedaja, I).

Konjunktsioon

Isa polnud ses hoos isegi Karla kodusolekut õieti märganud, saati siis tema kooliasju puudutanud (Tuglas, Väike Illimar, XXIX).

Prepositsioon

Rander laskus kätel kuni tammi küljeni ja tõusis jälle püsti (Tuglas, Põgenemine).

Tõmbajate silmad olid pööratud ta poole, kuni nad kadusid mäe taha (Tuglas, Merineitsi, II).

Uute kaassõnade moodustumine toimub pidevalt. Kui on tarvis mingisuguseid suhteid täpsemalt, adekvaatsemalt, nüansirikkamalt väljendada, võib selleks uusi kaassõnu kasutusele tulla. See toimub olemasolevate substantiivide käändevormide abstraheerumise tulemusena. Substantiiv kaotab teatavas ühenduses oma esialgse leksikaalse tähenduse. Et seesugune tähenduse tuhmumine on toimunud ja toimub järkjärgult, siis leidub ka tänapäeva eesti keeles sonu, mis pole veel postpositsioonid, vaid on alles muutumise faasis, moodustades üleminekuvorme, asetledes substantiivi ja kaassõna piirimail, sest nende esialgne tähendus on kas enam-

vähem säilinud või ainult varjundi võrra muutunud, side substantiivi käändevormiga aga alles päris ilmne.

Niisuguseid täistähendusliku sõna ja postpositiooni pii-
rimail olevaid vahepealseid sõnu on näit. arvel, jalus,
kaela, kaelas, kaelast, kanti, kandis, kandist, kombel,
korral, kukil, kulul, moodi, nimel, sabas, selga, seljas,
seljast, silmis, vahet, varjus, viisil jne. Jälgitagu nen-
de esinemust järgnevais lauseis: Et see täius nende elus
saavutati täiuse ärajäämisega mõne teise elus, koguni sel-
le teise elu alla- ja mahasurumise arvel - kas seda üldse
kellelgi ette tuli või ette tulla võis? (Sirge, Maa ja rah-
vas I, IX) Isa on juba rauk, tema pärast on muret, et ta
lausa ilma peale ei jääks või kuskil ei tea missuguses
saunahurtsikus teiste jalus oma päevi ei lõpetaks (Metsa-
nurk, Punane tuul, XV). Isa käis kalal, ja kui vanemad õed
mehele läksid, jäi kogu põllutöö Ingli, tema õe ja ema kae-
la (Smuul, Kirjad Sõgedate külalt, IV, 2). Äkki hakkas ühel
päeval kesa kandis suur kisa ja karjumine (Tammsaare, Tõde
ja õigus I, X). See oli pärit veel sellest ajast, mil Ju-
hanit oli püütud valjusega sundida inimese kombel elama
(Tuglas, Väike Illimar, V). Vallakirjutaja Ants Saar, Pam-
mana kalamehe poeg, võis vajaduse korral ka üksi purjepaa-
diga hakkama saada --- (Hint, Tuuline rand I, XXV). Vahel
küll minu südamerahu kulul, aga seda ei saa panna teisele
arvesse (Metsanurk, Punane tuul, XVIII). Vähe on häid sõp-
ru, kes asjast just su enese moodi aru saavad (Tuglas, Väi-
ke Illimar, XI). "Kolhoosi nimel lähed kohtusse sina," ot-
sustab Ernesakk (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II, IX).
Kueeaastane Kadri jooksis väikese Sassi sabas (Tammsaare,
Tõde ja õigus I, XXXVIII). Ta küürutas jälle ratta seljas,
sõtkus täie jõuga, sõtkus nii õhinal, nagu oleks mingile
ahvatlevale avastusele vastu rühkinud --- (Sirge, Maa ja
rahvas II, V). Paljud esimehed on põhjendamatult kaotanud
rahva silmis autoriteedi (Kiik, Tondiõomaja II raamat, II,
VI). Vargamäe naabrid jõlkusid kogu talve kohtu vahet

(Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXV). Isa puhkab küünalde varjus (Sütiste, Lihtsalt). Mis ma seda häbenen öelda: ma tahan ilmas inimese viisil elada! (Metsanurk, Punane tuul, XVII)

Juhuslikult võib mõni puhtakujuline adverbki esineda postpositiooni funktsioonis, nagu näit. Aga ta tegi seda "suurte ja vanade" salaja, sest need ei armastanud enam rõõmu (Tammsaare, Tõde ja õigus I, XXXV).

Ka mõned verbivormid on kaassõnadeks muutumas nagu elatiiviga kasutatavad hoolimata ja alates ning allatiiviga esinev vaatamata. Näit. Kuid kõigest pingutusest hoolimata ei suutnud nad ometi mändi ühes juurtega maast välja tõmmata (Tuglas, Väike Illimar, XVI). Hoolimata "võtmisest" hakkas puudus majja tulema (Smuul, Kirjad Sõgedate külast, VIII, III). Sellest ajast alates tuli ta alati meilt läbi. Oma rõõmsast tujust ja ettevõtlikust vaimust pole ta äpardustele vaatamata põrmugi kaotanud (Luts, Tootsi pulm, I).

Kaassõnade hulgas ei ole liitsõnu, välja arvatud poole-, pool-, poolt- komponendiga prepositsioonid. Kuid kaassõnad võivad olla liitsõna üheks koostisosaks. Sel juhul pole need liitsõnad aga enam kaassõnad, vaid vastavalt nimisõnad (näit. allveelaev, eelarvamus, eeskoda, ennelõuna, järeleksam, tagahoov, tagantvaade jne.), omadussõnad (ennelõunane, maapealne jne.), määr sõnad (aegamööda, meelepärast, mitmekaup, muuseas, nägupidi, pikapeale, seljata-rant, sestsaadik: alkäe, eelkõige, enneaegu, pealekauba, yastukarva, üllearu jne.). Nende kohta vt. A.Kask, Eesti keele grammatika III. Tartu, 1967.

- Kirjandust: A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan. Budapest 1961, lk. 281-290. - P.Ariste, Adverbide arenemi-
sest läänemere keeltes. - Teaduslikud tööd, pühendatud
Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale. 1802-1952. Tal-
linn 1952. - G.Bárczi, Bevezetés a nyelvtudományba. Buda-
pest 1953. - A.Genetz, Suomen partikkelimuodot. Helsingis-
sä, 1890. - P.Hajdú, Bevezetés az uráli nyelvtudományba.
Budapest 1966. - L.Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja
kehitys. Helsinki (1968). - R.Karelsen, Märkmeid kaassõna
piirimailt. - ESA 18. Tallinn 1972, lk. 71-84. - F.J.Oinas,
The Development of Some Postpositional Cases in Balto-Fin-
nic Languages. Helsinki 1961. - A.Penttilä, Suomen kieli-
oppi. Porvoo-Helsinki 1957. - P.Ravila, Sanaluokat, eri-
tyisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen. - Totuus ja
metodi. Kielitieteellisiä esseitä. Porvoo-Helsinki 1967,
lk. 55-66. - K.Rédei (Radanovics), Die Postpositionen im
Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Bu-
dapest 1962. - A.Saareste, Kaunis emakeel. Lund 1952. -
A.Sebestyén, A magyar nyelv névutórendszere. Budapest 1965.
- A.Villup, Adverb eesti keeles. Tallinn 1969. (Rotaprint).

SISUKORD

I. KAASSÕNA MÕISTE. EES- JA TAGASÕNAD 3

II. KAASSÕNADE TÄHENDUS JA LIIGITUS 7

Ruumisuhteid väljendavad kaassõnad. - Ajasuhteid väljendavad kaassõnad. - Põhjuslike suhteid väljendavad kaassõnad. - Seisundit või viisi tähistavad kaassõnad. - Tegevuse vahendit väljendavad postpositsioonid. - Suhtumist või suhet tähistavad postpositsioonid. - Mõõtu, määra või arvestust tähistavad kaassõnad. - Võrdlevad või kõrvutavad kaassõnad. - Eksklusivne prepositsioon. - Ilmaolekut väljendav prepositsioon. - Kaasasolu väljendavad kaassõnad. - Muid suhteid tähistavad postpositsioonid.

III. KAASSÕNADE RÜHMITUS VASTAVALT KÄANDEILE, MILLEGA SEES NESID KASUTATAKSE 48

Genitiiviga kasutatavad postpositsioonid. - Pre- ja postpositsioonid genitiiviga. - Partitiiviga kasutatavad prepositsioonid. - Pre- ja postpositsioon partitiiviga. - Postpositsioon partitiiviga. - Genitiiviga ja partitiiviga kasutatavad kaassõnad. - Kaassõnu genitiivi ja nominatiiviga. - Kaassõna genitiiviga, partitiiviga ja elatiiviga. - Postpositsioon genitiivi ja komitatiiviga. - Postpositsioon elatiiviga. - Prepositsioon allatiiviga. - Prepositsioon terminatiiviga. - Prepositsioon abessiiviga. - Kaassõnu komitatiiviga.

IV. KAASSÕNADE KÄANDEVORMIDEST 66

V. KAASSÕNADE PÄRITOLUST JA NENDE VAHEKORRAST TEISTE SÕNALIIKIDEGA 69

Kirjandust 79